

Filozofická fakulta Univerzity Palackého
v Olomouci

Katedra bohemistiky

Ivana Prčíková
ČF - AF

Didaktické problémy češtiny jako cizího
jazyka
(Zaměření na temporálnost)

Didactic Features of Czech as a Foreign Language
(Focused on temporality)

Diplomová magisterská práce

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní informační zdroje, které jsem použila. Počet znaků: 114 124 000.

V Olomouci dne

Podpis diplomantky

Poděkování

Děkuji PhDr. Boženě Bednařikové, Dr., za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup při psaní této diplomové práce.

ANOTACE

Předmětem této práce je zmapovat a zhodnotit metody užívané při prezentaci slovesné kategorie vidu v češtině. Zvláštní pozornost byla věnována komplikacím, které může způsobit neslovanský mediační jazyk (v tomto případě angličtina).

Základním prvkem, který byl k této analýze použit, je excerpce nejběžněji používaných učebnic češtiny pro cizince, jejich porovnání a zhodnocení.

Práce je doplněna vlastním výzkumem mezi studenty češtiny různé úrovně. Cílem výzkumu bylo zjistit, zda problematice vidu rozumějí a dokáží gramatická pravidla správně aplikovat.

Klíčová slova

- čeština jako cizí jazyk
- čeština pro cizince
- kategorie slovesného vidu
- temporálnost
- imperfektivnost
- perfektivnost
- flexivnost
- učebnice češtiny pro cizince
- mediační jazyk
- komunikační metoda
- gramatika
- vidová dvojice
- Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka

1	Úvod.....	8
1.1	Praktický výzkum	9
2	Čeština jako cizí jazyk	10
2.1	Výuka češtiny pro cizince.....	10
2.2	Čeština jako cizí jazyk	12
2.3	Zprostředkovací (mediační) jazyk ve výuce češtiny	14
3	Kategorie slovesného vidu.....	16
3.1	Kategorie slovesného vidu v češtině	16
3.1.1	Pojem slovesného vidu v češtině	16
3.1.2	Vidový protiklad.....	16
3.1.3	Vidová dvojice.....	17
3.1.4	Prefixace a slovesný vid.....	18
3.2	Kategorie vidu v anglickém jazyce – tzv. aspekt	20
3.2.1	Definice aspektu	20
3.2.2	Průběhové a perfektní tvary.....	21
3.2.3	Frekventativní aspekt.....	25
3.3	Kategorie temporálnosti v učebnicích a materiálech pro výuku češtiny pro cizince.....	25
3.3.1	Poldauf, I. – Šprunk, K.: <i>Čeština jazyk cizí</i>	26
3.3.2	Hrdlička, M.: <i>Jak vykládám cizincům aspekt (Sborník AUČCJ)</i> . 29	
3.4	Učebnice češtiny pro cizince.....	31
3.4.1	Holá, L.: <i>New Czech Step By Step</i>	31
3.4.2	Rešková, I. – Pintarová, M.: <i>Communicative Czech (Elementary Czech)</i> 34	
3.4.3	Šára, M. – Šárová, J. – Bytel, A.: <i>Čeština pro cizince (Czech for English speaking students</i>	38
3.4.4	Čechová, E. – Trabelsiová, H. – Putz, H.: <i>Do you want to speak Czech? Chcete mluvit česky?</i>	42
3.4.5	Váchalová, S.: <i>Survival Czech</i>	44
3.4.6	Parolková, O. - Nováková, J.: <i>Czech for foreigners: my good Czech companion</i>	49
3.4.7	Roubalová, E.: <i>We learn Czech/Učíme se česky (Učebnice češtiny pro cizince se stručným anglickým výkladem)</i>	53
3.4.8	Bischofová, J. – Hasil, J. – Hrdlička, M. – Kramářová, J.: <i>Čeština pro středně a více pokročilé</i>	58
3.4.9	Davies, B. – Hejduková, J.: <i>401 Czech Verbs</i>	62
3.4.10	Závěrečné shrnutí excerpt učebnic	66
4	Praktická část	68
5	Závěr	73
6	Seznam literatury.....	75
7	Přílohy.....	78
7.1	Dotazník	78

7.2	Excerpt z učebnice (Holá, L.: New Czech Step by Step)	80
7.3	Excerpt z učebnice (Parolková O.: Česká slovesa : studijní pomůcka pro kurzy češtiny pro cizince)	81
7.4	Excerpt z učebnice (401 Czech Verbs – Vzor prezentace vidové dvojice)...	85

1 Úvod

V posledních letech se Česká republika stala vyhledávaným místem pro zahraniční studenty či pracovníky, kteří ke svému studiu nebo činnosti potřebují český jazyk. Vzniká tak poptávka po výuce češtiny pro cizince. Lze předpokládat, že ke zvýšené poptávce přispěl i pád komunistického režimu. Před rokem 1989 byla západní hranice státu uzavřena a výuka se orientovala na státy východního bloku, arabské země apod.. Naopak v poslední době lze zaznamenat zájem o češtinu pro cizince v západní Evropě, např. otevření Střediska českých studií v belgické metropoli, zvýšený počet studentů příjíždějících v rámci výměnných studijních programů. Nemalý vliv na prestiž českého jazyka měla integrace České republiky do Evropské unie.

Význam češtiny jako cizího jazyka vzrostl a tomuto trendu se začala částečně přizpůsobovat i rozšířená nabídka učebních materiálů, studijních programů a kurzů. Učební materiály jsou pro tuto práci klíčové.

Na následujících stránkách se budu podrobněji zabývat otázkou temporálnosti ve výuce, a to konkrétně v kurzech, ve kterých se používá angličtina jako mediační (zprostředkující) jazyk. Zejména se pak zaměřím na způsob, jakým je tato obtížná gramatika prezentována ve výukových materiálech. Bude provedena excerptce výkladu slovesné kategorie vidu v jednotlivých učebnicích.

Nezanedbatelná část výukových materiálů používá anglického jazyka jako jazyka zprostředkujícího. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla aplikovat konfrontační přístup čeština – angličtina.

V úvodu práce se budu zabývat oborem čeština jako cizí jazyk, poté bude následovat představení temporálních systémů v jednotlivých jazycích, a jak již bylo řečeno, hlavní náplní práce bude excerptce materiálu z učebnic češtiny pro cizince. Při analýze učebnic bude podáno vlastní hodnocení dané problematiky.

Cílem práce by mělo být zhodnocení výukových materiálů po lingvistické a lingvodidaktické stránce, které může přispět ke zkvalitnění a zefektivnění výuky češtiny pro cizince.

1.1 *Praktický výzkum*

Doplněním teoretického výkladu a rozborů jednotlivých učebnic by měl být praktický výzkum. V něm bych chtěla sledovat, jak se studenti s touto novou gramatickou kategorií (lze říci, že kategorie vidu je „výsadou“ slovanských jazyků) vypořádávají v běžně mluvené řeči. V praktickém výzkumu mi jde o to zjistit, do jaké míry jsou schopni studenti zvládnout kategorii vidu v komunikačním aktu. Úspěšné zvládnutí komunikačního záměru by měl být prvotní cíl výuky.

Bohužel nebylo reálné, aby byl praktický výzkum uskutečněn jen s mluvčími, jejichž mateřským jazykem je angličtina. Národnostní škála dotazovaných je velmi široká, nicméně obecně lze říct, že každý z dotazovaných má dostatečné povědomí o gramatice anglického jazyka.

2 Čeština jako cizí jazyk

2.1 Výuka češtiny pro cizince

Na úvod je třeba pevně vymezit a odlišit dva pojmy, se kterými bude následující text často pracovat, a to „čeština jako cizí jazyk“ a „čeština pro cizince.“ Příkladním se k rozdělení M. Hrdličky (2002, str. 111) a to následujícím způsobem: disciplína „čeština jako cizí jazyk“ je pojetí ze strany rodilého mluvčího, oborové, popř. rozšiřující studium problematiky prezentace našeho národního jazyka pro jinojazyčné mluvčí. Termín „čeština pro cizince“ (Czech for foreigners) uijeme pro konkrétní aplikovanou výuku.

Český jazyk představoval a představuje v rámci výuky slovanských jazyků významný prvek. Češtinu by v tomto smyslu bylo možné bez nadsázky označit jako „velký malý jazyk“. Výuka češtiny pro cizince má v Česku i v zahraničí již dlouholetou a úspěšnou tradici. Čeština se ve světě vyučuje v celé řadě míst: ve 20 zemích na přibližně 40 lektorátech spadajících pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, na více než stovce dalších zahraničních univerzit i v jiných institucích (jazykové a střední školy, Česká centra, jazykové agentury), čeština se vyučuje v některých klíčových politických centrech (např. v bruselské Evropské komisi a v Radě Evropy), pořádají letní kurzy českého jazyka, a to nejen v České republice.¹

Počet zájemců (jejichž složení, důvody studia češtiny i země původu se stále mění) o náš mateřský jazyk jde každoročně do stovek až tisíců.

Velký zájem o češtinu pro cizince lze pochopitelně zaznamenat i v České republice. Vedle specializovaných univerzitních pracovišť (např. Ústav bohemistických studií FF UK, Ústav jazykové a odborné přípravy UK) se čeština vyučuje i na dalších místech, výrazně je přitom zastoupen soukromý sektor. Podle nedávného průzkumu novin Prague

¹ <<http://www.dzs.cz/scripts/detail.asp?id=611>> [cit. 28. 8. 2007]

Post se v Praze zaobírá výukou češtiny pro cizince na 40 soukromých institucí (jejich počet je ve skutečnosti ještě vyšší, neboť některé školy a agentury se ankety nezúčastnily s tím, že se zaměřují výlučně na kurzy pro podniky a instituce, nikoliv pro individuální zájemce).²

V posledních letech se výrazně rozšířila nabídka učebních materiálů i nejrůznějších typů kurzů, více se pracuje na propagaci českého jazyka v zahraničí, roste počet mezinárodních kontaktů univerzit i jiných institucí zabývajících se češtinou jako cizím jazykem.

Situace ve výuce češtiny si v roce 2002 vyžádala vznik Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ). Tato organizace nejen sdružuje učitele češtiny jako cizího jazyka, ale také pořádá pravidelná setkání, kde jsou přednášeny příspěvky, které se zabývají problematikou jednak samotné výuky češtiny pro cizince, ale také sociokulturními aspekty, které s výukou přímo souvisejí. Důvodem k založení asociace byla především potřeba vytvoření platformy, kde by se mohly předávat zkušenosti z praxe, proto pravidelná setkání dávala prostor ukázkovým hodinám, pracovním seminářům a vystoupením členů, kteří se zabývali konkrétními didakticko-metodickými otázkami.³

Sdružení vydalo již dva sborníky, které obsahují příspěvky z pravidelných setkání asociace, a má i své webové stránky (www.auccj.cz). Zde je možno nalézt řadu zajímavých informací o činnosti Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, program jejich přednášek, nové publikace, odkazy pro studenty i pro učitele, vzdělávací projekty financované Evropským sociálním fondem atd.

Jednoznačně tedy vyplývá, že již bylo v této (dříve opomíjené) sféře vykonáno mnoho práce a že význam češtiny jako cizího jazyka významně vzrostl.

Můžeme si dovolit tvrdit, že čeština pro cizince plní významné kulturně-společenské poslání a kladně působí na politickou a

² Hrdlička, Milan: *Cizí jazyk čeština*. Praha, 2002. s. 111-112.

³ *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ)*. 2003-2005. Praha, 2005. s. 7.

ekonomickou situaci v České republice. (Lze zmínit výuku češtiny pro zahraniční manažery, kteří potřebují zvládnout komunikaci s českými zaměstnanci.)

2.2 *Čeština jako cizí jazyk*

Ačkoliv byl v této oblasti učiněn znatelný pokrok, existují zde stále možnosti, jak zlepšit stávající formy prezentace češtiny pro cizince. Obor Čeština jako cizí jazyk (ČCJ) byl dlouhou dobu opomíjen. Zanedbávána byla ovšem nejen metodická stránka výuky češtiny pro cizince, nýbrž i složky další: bohemistická (např. popis systému českého jazyka pro potřeby zahraničních bohemistů); obecnějazykovědná (komparatistická): např. specifika prezentace českého jazyka pro mluvčí z různých jazykových oblastí; literárněvědná: zpracování české literatury pro cizince, i aspekty další, např. zpracování českých reálií. Zatímco je v řadě zemí (např. ve Francii, USA, Velké Británii, Německu, Rusku, Švédsku a jinde) věnována odborné stránce prezentace mateřského jazyka značná pozornost, fungují tam specializovaná výzkumná pracoviště, je vydávána řada odborných publikací a periodik, příslušné obory figurují ve výukových programech vysokých škol, u nás je problematika výuky českého jazyka a reálií spíše v pozadí a zájem o tuto oblast se rychleji rozvíjí až v posledních letech. Na některých univerzitních pracovištích je vyučován semestrální volitelný seminář „čeština jako cizí jazyk“ (např. na Filozofické fakultě UK jej vedou H. Hrdličková a M. Šára, na Filozofické fakultě UP vypisuje tento seminář Kateřina Vlasáková).

S rostoucím zájmem o studium češtiny logicky roste i počet učebnic a jiných výukových materiálů. Metodika zpracování jazykových učebnic je velmi komplexní problém a jako celek přesahuje rámec této práce. Přesto je třeba se na tomto místě pozastavit u problému přílišné redukce gramatického výkladu, neboť ten se naší problematiky výrazně dotýká.

Některé učebnice pojmají výuku ČCJ jako více či méně „negramatickou“, snaží se prezentovat jazyk prostřednictvím modelových výpovědí zasazených do (různě vhodně) zvolených komunikačních situací s minimálním zastoupením a výkladem systémových jazykových prvků. Mluvnická složka jazyka je tedy mnohdy prezentována nesoustavně, nedostatečným způsobem, možno říci, že do jisté míry i náhodně. V duchu zásady „mluvit (pokud možno) bez mluvnice“ dochází k programovému zanedbávání a přílišné simplifikaci české gramatiky. Příznačná je i minimální pozornost věnovaná procvičení, resp. aplikovanému užití gramatiky (co do způsobu, forem i pokud jde o objem jevů), což v případě tak vysoce „gramatikalizovaného“ jazyka, jakým je čeština, není příliš vhodné.⁴

Při prezentaci slovesného vidu je důkladné procvičení gramatiky obzvlášť zapotřebí, protože vid bezpochyby náleží k nejobtížnějším jevům v české gramatice.

Považuji za důležité poznamenat, že při výuce vždy záleží na cílovém uživateli jazyka. Pokud zájemce o češtinu neprošel lingvistickým vzděláním a dělá mu potíže vypořádat se s velkým množstvím gramatiky, je pro něj určitě vhodnější učebnice s redukovanou gramatikou. Gramatika zde není upřednostňována, ale je zde nenápadně vkomponována, aby „neodradila“ a „nezasypala“ studenta nadměrným gramatickým výkladem.

Podíváme-li se na učebnice angličtiny (či učebnice jakéhokoliv cizího jazyka), můžeme se setkat s dvěma extrémy: na jedné straně se učebnice skoro podobají gramatické příručce, na straně druhé můžeme narazit na učebnici, kde je gramatika zredukována na dialogy s nadměrným grafickým doplněním. Jak již bylo řečeno, rozhodujícím faktorem při výběru učebnice musí být konkrétní požadavky a předpoklady studenta. Důležitá je také role lektora, který může s předloženým učebním materiálem různě pracovat a např. některá

⁴ Hrdlička, Milan: *Cizí jazyk čeština*. Praha, 2002. s. 69.

gramatická cvičení zaměřit komunikativněji. I gramatika se dá prezentovat „komunikativně“.

2.3 Zprostředkovací (mediační) jazyk ve výuce češtiny

V této kapitole bych se ráda zabývala otázkou tzv. zprostředkovacího (mediačního) jazyka při výuce cizího jazyka. V kontextu mé práce se jedná o používání angličtiny při výuce češtiny jako cizího jazyka. Touto problematikou se zabývá mimo jiné článek Lídy Holé ve sborníku AUČCJ (SAUČCJ 2005, s. 33-38).

Autorka se v článku přiklání k metodě, která zprostředkovacího jazyka nepoužívá. Vychází ze své dlouholeté praxe a uvádí zde několik principů, proč vyučovat přímo v češtině. Mezi tyto principy řadí třeba multikulturnost studentů (vždy by se našel nějaký student, který by byl znevýhodněn), ztrátu motivace u studenta, psychologický aspekt (pro kvalitní výuku je zapotřebí jednotné psychické naladění na češtinu, bez neustálých „odskoků“ do jiného jazyka, střídání jazyků je pro studenta značně vyčerpávající a vysoce demotivující), nedostatečnou znalost zprostředkovacího jazyka ze strany učitele, prestiž češtiny jako prostředku komunikace.

Je naprosto logické, že pro úplného začátečníka bude značně složité chápat výuku jen v českém jazyce. Při osvojování slovní zásoby si lze vypomoci různými metodickými pomůckami, použitím obrázků, moderních technologií atd. Pokud se ovšem dostaneme k vysvětlování gramatiky, můžeme narazit na studentovo neporozumění, zvláště jednali se o studenta s mateřským jazykem typologicky odlišným od češtiny.

Přesto i v gramatickém výkladu lze použít názorných metod, např. pro vysvětlení rozdílu mezi vidově odlišnými slovesy navrhuje Lída Holá obrázky (více podrobněji v kapitole 3.4 Učebnice češtiny pro cizince).

Zmiňuje zde, že při výuce začátečníků by se měl učitel kontrolovat a používat stručná, jasná a jednotně formulovaná zadání. Srovnajme například pro začátečníky nesrozumitelné zadání *Tak si prosím vás teď*

zkusíme přečíst/napsat tu trojku a jasně formulované zadání *Strana patnáct, cvičení tři. Prosím, čtěte/Prosím, pište*. V této souvislosti by si učitel měl být vědom skutečnosti, že vidově odstíněná slovesa *čtěte/přečtěte* či *pište/napište* mohou studentům znít jako dvě zcela odlišná slova a komplikovat tak porozumění.⁵

Ráda bych uvedla příklad ze své učitelské praxe. Učila jsem češtinu manažera středního věku, který byl nizozemské národnosti, kromě rodného jazyka ovládal plynule angličtinu a němčinu. Preference klienta zněly jednoznačně: v krátkém čase (dotace kurzu byla sto hodin) zvládnout základní konverzaci v českém jazyce, ve výuce měl být používán mediační jazyk – angličtina. Student po absolvování sto hodin výuky byl schopen vést pokročilejší konverzaci, nejlépe však ovládal porozumění mluvenému slovu, protože byl denně ve styku s rodilými českými mluvčími. Pro výuku byla použita učebnice *New Czech Step by Step*. Musím říct, že výuka začátečníka bez použití mediačního jazyka by byla mnohem náročnější pro studenta, ale i pro lektora a jeho přípravu na výuku. Důležitou otázku hrál také čas (jednalo se o intenzivní kurz a student byl nucen používat češtinu pro výkon svého povolání). Lze však podotknout, že postupem času by se od mediačního jazyka mělo zcela upustit.

Souhlasím s autorkou článku, že pokud se jedná o mnohonárodnostní skupinu studentů, vždy by byla některá podskupina znevýhodněna. Psychologický a motivační efekt ve skupinové výuce hraje důležitou roli. Pokud lektor používá jen češtinu, studenti také začnou používat češtinu ke komunikaci mezi sebou.

⁵*Sborník asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ). 2003 – 2005. Praha, 2005. s. 33-38.*

3 Kategorie slovesného vidu

3.1 Kategorie slovesného vidu v češtině

3.1.1 Pojem slovesného vidu v češtině

Vid (aspekt) se chápe jako morfologicko-lexikální nekonjugační prostředek slovesa, tvořící součást odrazové funkce slovesa. Svou povahou stojí na rozhraní mezi mluvnicí a slovníkem, a proto se obvykle charakterizuje jako kategorie lexikálně-gramatická nebo gramaticko-lexikální.⁶

Vid ovšem není syntaktickým prostředkem, jeho syntaktické využití je podřízeno kontextu a výstavbě věty; podmiňuje např. rozdíly v čase, v modalitě, v slovesném rodu, v aktuálním nebo neaktuálním chápání dějového významu apod.

Vztah kategorie vidu ke kategorii času se v češtině projevuje tím, že dokonavý vid se vylučuje s aktuálním přítomným časem, aktuální přezens je vlastní jen slovesům nedokonavým. Dokonavá slovesa nemohou vyjadřovat děj probíhající v přítomnosti, ale pouze to, že se děj již uskutečnil, nebo ještě nikoli (*koupil jsem, koupím knihu*). Jejich přítomný tvar ovšem může vyjadřovat děje nezařazené do určitého času (*Vrána vráně oči nevyklove. Kdykoliv tam přijdu...*) a také minulost transponovanou do přítomnosti (tzv. přezens historický).⁷ Soustava časových významů dokonavých sloves je tedy neúplná.

3.1.2 Vidový protiklad

V češtině vystupuje většina sloves ve dvou nebo třech podobách, které se mezi sebou neliší základním slovním významem, ale liší se videm, např. *dát – dávat – dávávat*. Sloveso *dát* je dokonavé; další dvě jsou nedokonavá, ale je mezi nimi významový rozdíl: *dávávat* je tzv.

⁶ *Mluvnice češtiny*. Sv. 2. Morfologie. (kol.). Praha, 1986. str. 179.

⁷ *Mluvnice češtiny*. Sv. 2. Morfologie. (kol.). Praha, 1986. str. 179.

frekventativum a na rozdíl od *dávat* vyjadřuje děj násobený (uzuální) a zároveň neaktuální (*Vím, že mu dával nějaké peníze*). Vlastní vidový protiklad je ovšem jen protiklad sloves dokonavých (perfektiv) a nedokonavých (imperfektiv).

Základní vidový protiklad dokonavosti a nedokonavosti se pokládá za protiklad gramatický, přičemž dokonavost je členem příznakovým. I při uznání vidu za kategorii gramatickou nelze však nevidět důsledky, které má základní vidový protiklad i pro lexikální význam slovesa: modifikuje sloveso gramaticky, ale vedle toho je určuje i sémanticky jako vyjádření děje v jeho výsledku, děje pojatého uzavřeně, celostně, nebo naopak děje pojímaného mluvčím neohrazeně, neuzavřeně, jako proces v jeho průběhu. Je také možné vycházet z hodnotícího postoje mluvčího k průběhu slovesného děje, a pak chápat dokonavost jako projev jeho aktivního postoje k ději či stavu a nedokonavost jako důsledek jeho neaktivního postoje k ději nebo stavu vyjádřenému slovesem. Z toho vyplývá, že dokonavý vid je charakterizován terminativností, směrovostí, tj. zaměřením děje k určitému bodu uzavírajícímu jeho průběh na začátku nebo na konci, uzavřeným pojetím slovesného obsahu. Nedokonavý vid tuto dějovou směrovost a uzavřenost neoznačuje, vyjadřuje průběh děje bez časové perspektivy.⁸

3.1.3 Vidová dvojice

Dvojice sloves, lišících se jen videm, ale nikoli lexikálním významem, se nazývá vidová dvojice (vidový pár). Množina vidových dvojic v jazyce je tzv. vidová korelace. Vidové dvojice utvořené morfologickými prostředky jsou dvojího typu: (1) *dát – dávat, vypsát – vypisovat* apod., (2) *vařit – uvařit, psát – napsat* apod. V dvojicích typu (1) je základem dokonavé sloveso a z něj se přeražením k jinému slovesnému typu, tj. sufixací, tvoří sloveso nedokonavé.

⁸ Mluvnice češtiny. Sv. 2. Morfologie (kol.). Praha, 1986. s. 180-181.

V dvojicích typu (2) je naopak základem sloveso nedokonavé a z něho se prefixem tvoří sloveso dokonavé (slovotvorná předpona - s výjimkou tzv. dlouhých předpon, jako je *zá-*, *ná-*, *pří-* atd., např. v slovesech *závidět*, *náležet*, *příslušet* atd. – vždy perfektivizuje).

Slovesa vidové dvojice typu (1) se liší jen videm, nikoli lexikálním významem, kdežto v dvojicích typu (2) je významová korespondence obou sloves jen přibližná. I tato přibližnost však stačí k tomu, aby dokonavé a nedokonavé sloveso mohly v textu navzájem korespondovat podle stejných pravidel jako slovesa vidových dvojic typu (1); srov. *Dal jsem mu stokorunu, ale nerad – Tak proč jsi mu ji dával? Napsal jsem ten článek, ale nerad. – Tak proč jsi ho psal?* A tato přibližná významová korespondence dokonavého a nedokonavého slovesa je také příčinou, proč se k dokonavému slovesu v dvojicích typu (2) netvoří další nedokonavý protějšek: není např. **uvařovat* (stačí *vařit*), ale je *zavařovat* k *zavařit*, poněvadž mezi *vařit* a *zavařit* není jen rozdíl vidový.⁹

3.1.4 Prefixace a slovesný vid

Předpoklad předponového tvoření vidových dvojic počítá s existencí tzv. prostě vidových předpon, které nemění slovní význam, nýbrž jen vid nedokonavého slovesa. V repertoáru předpon však nejsou žádné předpony, které by měly všeobecně funkci prostě vidovou. Jestliže se např. předpona *u-* u slovesa *uvařit* považuje za prostě vidovou, není to možné např. u sloves *uvidět*, *uslyšet*. Dvojice *vidět - uvidět*, *slyšet - uslyšet* nejsou totiž vidové dvojice; *uvidět*, *uslyšet* jsou tzv. iniciační perfektiva, jejichž význam by bylo možno vyjádřit opisem „dostat do zraku“, „dostat do sluchu“. Lze tedy jen přibližně vymezit okruh předpon, které mívají ve spojení s určitými slovesnými základy (ale nikoliv všeobecně) funkci prostě vidovou.

Řadí se k nim zvláště předpony *o-* (*omládnout*), *vy-* (*vyléčit*), *na-* (*napsat*), *za-* (*zalátat*), *z-*, *ze-* (*zešedivět*, *zhrozit se*), *u-* (*uvařit*), *po-*

⁹ *Mluvnice češtiny*. Sv. 2. Morfologie (kol.). Praha, 1986. s. 181-182.

(*pozlatit*), avšak tato řada není uzavřená; jako vidová může fungovat i předpona *s-*, *se-* (*seřadit*, *schýlit se*), *roz-* (*rozbořit*) a předpony další. Prostě vidovou funkci nemohou mít jen předpony s významy velmi konkrétními, zvl. místními: *před-*, *nad-*, *pod-*, *v-*, *od-* aj.

Status prostě vidové předpony je tedy značně neurčitý. K její identifikaci u dokonavých předponových sloves pomáhá fakt (výše již uvedený), že se z dokonavých sloves s vidovou předponou obvykle netvoří další sloveso nedokonavé; jsou však i takové trojice sloves jako *blížit se* (nedok.) – *přiblížit se* (dok.) – *přibližovat se* (nedok.), *zlatit* – *pozlatit* – *pozlacovat*, ve kterých se z dokonavého slovesa s vidovou předponou tvoří další nedokonavé sloveso, synonymní se slovesem bez předpony: *blížit se* = *přibližovat se*, *zlatit* = *pozlacovat*. Kritéria prostě vidové předpony jsou tedy dvě: (1) netvoří se další sloveso nedokonavé a tím další vidová dvojice, (2) vytvoří-li se, je nedokonavé sloveso předponové synonymní se slovesem bez předpony.¹⁰

S významným pojetím vidových předpon přišel Ivan Poldauf. Rozlišil dvě skupiny prefixů, kterým lze přiříst vidotvornou, perfektivizační funkci – beze změny významu sloves:

1. prefixy prostě vidové

2. prefixy subsumpční čili řadící

Ad 1. Prefixy první, neproduktivní skupiny charakterizuje jako neslučitelné s významem slovesa, synchronně nemotivované historismy (např. *pro-mluvit*).

Ad 2. V druhé, produktivní skupině jde naopak o prefixy s jasnou sémantickou funkcí a jen neschopné přidat něco slovesnému základu slovesa (např. *pro-vrtat*, *za-dusit*, *od-dělit*).

Důležité je Poldaufovo zjištění, že jádrem vidotvorné prefixace jsou prefixy subsumpční, kdežto prostě vidových prefixů je pouze poměrně

¹⁰ *Mluvnice češtiny*. Sv. 2. Morfologie (kol.). Praha, 1986. str. 182.

malý počet. Subsumpci chápe tedy Poldauf jako dominantní druh vidotvorné prefixace.¹¹

Poldaufovo pojetí vidu se stalo jedním ze základních kamenů v naší současné teorii slovesného vidu.

Z jeho pojetí vidu vychází mnoho dalších jazykovědců, subsumpci přijal do své koncepce např. i František Kopečný.

3.2 Kategorie vidu v anglickém jazyce – tzv. aspekt

3.2.1 Definice aspektu

Anglický temporální systém se shoduje s českým v základním dělení na časy přítomné, minulé a budoucí, avšak uvnitř jednotlivých časových sfér jsou značné rozdíly. Zatímco čeština má pro každou časovou sféru v podstatě jeden gramatický čas, který ovšem disponuje modifikacemi vidovými, jsou všechny anglické časy zastoupeny dvěma soubory tvarů, tvary prostými a průběhovými, a navíc stojí základní časy (prézens, préteritum a futurum) v protikladu k časům perfektním (perfektum, plusquamperfektum, budoucí perfektum).¹²

V anglickém jazyce není vid pokládán za gramatickou kategorii slovesa.

V Quirkově gramatice anglického jazyka nalezneme tuto definici: „Time is a universal, non-linguistic concept with three divisions: past, present, and future; by *tense* we understand the correspondence between the form of the verb and our concept of time. *Aspect* concerns the manner in which the verbal action is experienced or regarded (for example as completed or in progress), while, *mood* relates the verbal action to such conditions as certainty, obligation, necessity, and

¹¹ Komárek, Miroslav. „Prefixace a slovesný vid (K prefixům prostě vidovým a subsumpci)“. In: *Příspěvky k české morfologii*. Olomouc, 2006. s. 186-187.

¹² Dušková, L. a kol. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha, 1994. str. 217.

possibility. In fact, however, to a great extent these three categories impinge on each other: in particular, the expression of time present and past cannot be considered separately from aspect, and the expression of the future is closely bound up with Mood".¹³

Je důležité poznamenat, že angličtina má dva různé výrazy pro čas – čas gramatický = tense a čas univerzální = time, v češtině je jen jeden ekvivalent.

Dále je třeba poznamenat, že český termín vid se překládá do angličtiny jako aspect, ale obsahově se nejedná o kategorie zcela identické. Budu tedy používat anglický termín aspekt.

Bohužel překladatelský nesoulad funguje i při překladu z angličtiny do češtiny: progressive aspect se někdy chybně překládá jako průběhový čas.

3.2.2 Průběhové a perfektní tvary

Dvě základní podoby anglické „kategorie“ aspect jsou *progressive aspect* (také nazývaný *continuous aspect*) a *perfect (completed) aspect*.

Anglické sloveso je vyjádřeno modifikací slovesa, které může být dále modifikováno progresivním aspektem, perfektním aspektem nebo kombinací obou.

Každý gramatický čas je pojmenován podle kombinace času a aspektu.

Pro přítomný čas jsou tyto kombinace:

	Progressive aspect	Perfect aspect
Přítomný prostý	-	-
<i>I eat</i>		

¹³ Quirk, R. – Greenbaum, S. *A University Grammar and Usage*. London, 1991. s. 40.

Přítomný průběhový	+	-
<i>I am eating</i>		
Předpřítomný	-	+
<i>I have eaten</i>		
Předpřítomný průběhový	+	+
<i>I have been eating</i>		

Pro minulý čas jsou tyto kombinace:

Minulý prostý	-	-
<i>I ate</i>		
Minulý průběhový	+	-
<i>I was eating</i>		
Předminulý	-	+
<i>I had eaten</i>		
Předminulý průběhový	+	+
<i>I had been eating</i>		

Karel Hais ve své *Anglické mluvnici* (Praha, 1975) rozděluje průběhovost slovesného děje na I. Konjugaci prostou (simple form) a II. Konjugaci průběhovou (continuous).

Konjugace prostá pouze zařazuje děj jakožto ukončený do přítomnosti, minulosti nebo budoucnosti, stanoví přímo nebo nepřímo jeho začátek, konec nebo výsledek, ale nijak jej blíže nekvalifikuje co do průběhu, ani nevyjadřuje jeho poměr k jiným okolnostem anebo vztah mluvčího k ději. Jejím formálním vyjádřením je prostý slovesný tvar (*I speak, I spoke, I shall speak* atd.)

Konjugace průběhová (progressive/continuous) je vyjádřením vztahu slovesného děje vzhledem k průvodním okolnostem. Děj vyjádřený průběhovou konjugací pojímá mluvčí jako děj neukončený, v čase přímo nebo nepřímo ve větě vyznačeném. Užitím této konjugace informuje mluvčí o časovém vztahu tohoto děje k celkovému kontextu.

V této aktualizaci děje vzhledem k okolnostem spočívá základní význam průběhové konjugace. Po formální stránce je průběhová konjugace určitý tvar slovesa *to be* a přítomné participium významového slovesa: *I am speaking, I was speaking, I have been speaking, I shall be speaking* atd.

Na to, zda použijeme prostého nebo průběhového slovesného tvaru, má vliv také typ významového slovesa, jehož v příslušném tvaru užíváme. Průběhovost děje, jakožto jev do určité míry vidový, se projevuje jinak u sloves, jako jsou např. *blush* – rdít se, *escape* – uprchnout, *fall* – padnout, *find* – najít, *lift* – zvednout, *lose* – ztratit, *seize* – uchopit, a jinak např. u sloves jako *attend* – zúčastnit se, *consist* – skládat se, *live* – žít, *possess* – mít, *resemble* – podobat se aj.¹⁴

V angličtině lze tedy rozlišit aspekt následujícím způsobem:

1. Průběhový tvar (průběhovost, progresivita) děje:

průběhový aspekt: *I am writing* – píšu (právě teď)

neprůběhový aspekt: *I write* – píšu (obvykle, pravidelně, často)

2. Perfektní tvar – jen u telických sloves, kde vyjadřují dokončenost děje. *I have cooked lunch in an hour. (Uvařil jsem oběd za hodinu.)*

Toto pojetí lze najít i v *Mluvnici současné angličtiny na pozadí češtiny* Libuše Duškové (Praha, 1994): Perfektní a průběhové tvary bývají často považovány nikoliv za kategorii časovou, nýbrž za kategorii vidovou. U perfektních tvarů vidová stránka (dokončenost, popř. rezultativnost děje) vyplývá z kombinace sémantiky slovesné a prostého tvaru. Význam dokončenosti (rezultativnosti) děje se vyskytuje pouze u telických predikací a není specifický pro perfektum, nýbrž se vyskytuje i u préterita. Pokud se podíváme na větu: *Where have I put my glasses – Where did I put my glasses? Kampak jsem dal brýle?* Rozdíl mezi

¹⁴ Hais, K. *Anglická mluvnice*. Praha, 1975. str. 122.

perfektem a préteritem nespočívá v dokončenosti děje (stránce vidové), nýbrž v různém časovém odkazu. Perfektní tvary tedy nepředstavují kategorii vidovou, nýbrž temporální.

Průběhové tvary sice také do značné míry souvisejí se sémantikou slovesnou (vyskytují se zpravidla jen u sloves dynamických), avšak k významu slovesa průběhový tvar přidává rys průběhovosti děje, což je význam vidový. Vyjádření děje v jeho průběhu je však vždy spojeno s časovým odkazem na příslušnou časovou sféru, takže průběhové tvary lze chápat jako kategorii temporálně vidovou.

Nicméně kategorie vidu v té formě, v jaké ji známe z češtiny, v angličtině neexistuje. V češtině je každé sloveso (kromě malého počtu obouvidových sloves) svou slovotvornou morfologickou strukturou buď dokonavé nebo nedokonavé a jeho vidový význam je inherentní ve všech jeho tvarech. V angličtině je naproti tomu vidově příznakový pouze průběhový tvar (tím, že označuje děj v jeho průběhu), kdežto prostý tvar je vidově neutrální. Vidová stránka prostého tvaru je dotvářena kontextem, např. *say* znamená „říci“ i „říkat“, *learn* „učit se“ i „naučit se“, *write* „psát“ i „napsat“, *buy* „koupit“ i „nakoupit“ atd.

Podobnost mezi anglickými průběhovými tvary a českým nedokonavým videm je omezena na kurzívní pojetí děje (vyjadřování děje v jeho průběhu). Dvěma dalšími rysy se však anglické průběhové tvary od českého nedokonavého vidu liší: aktuálností a dočasností (omezeným trváním) slovesného děje. Platí tedy, že průběhový tvar odpovídá nedokonavému vidu, avšak korespondence opačným směrem se uplatňuje jen zčásti. Např. *Jan kouří* odpovídá anglickému *John is smoking* pouze tehdy, jde-li o děj aktuální probíhající (tj. Jan má zapálenou cigaretu a kouří). Má-li věta obecnou platnost „Jan je kuřák“, odpovídá jí v angličtině *John smokes*.¹⁵

¹⁵ Dušková, L. a kol.: *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha, 1994. s. 241-242.

3.2.3 Frekventativní aspekt

Další aspekt, který se dochoval v angličtině, ale již není produktivní, je takzvaný frekventativní (opakovací) aspekt, který vyjadřuje význam nepřetržitě opakované akce. Zatímco tento jev je význačný v latině, ve většině učebnic a anglických gramatik se nevyskytuje, je v podstatě zcela opomíjen. Tento frekventativní vid je formován skandinávskými příponami, které se již nevyskytují samostatně. Jen ve slovech, ke kterým jsou připojeny, např. *blabber* - nedokonavé *žvanit* X *blab* - dokonavé *vyžvanit*, *dribble* - nedokonavé *odkapávat* X *drip* - dokonavé *ukápnout*, *crackle* - nedokonavé *praskat* X *crack* - dokonavé *prasknout*.¹⁶

Logicky lze vyvodit, že sufixy *-er*, *-le* vyjadřují nedokonavost, tedy neukončenost činnosti.

Důležité je také poznamenat, že angličtina je jazyk s velkým množstvím variant, např. Havajská kreolská angličtina, Afro-Americká lokální angličtina a tyto varianty se mohou lišit v pojetí vidu a času od standardní angličtiny.

3.3 Kategorie temporálnosti v učebnicích a materiálech pro výuku češtiny pro cizince

V této stěžejní kapitole bych se chtěla věnovat rozboru prezentace vidu v učebnicích češtiny pro cizince.

V první řadě je potřeba říct, že gramatická kategorie vidu náleží k jednomu z nejobtížněji vysvětlitelných gramatických problémů českého jazyka. Jak už bylo zmíněno v úvodu této práce, pro studenty, jejichž mateřský jazyk nepatří mezi slovanské, je kategorie vidu zcela novým pojmem a její osvojení jim způsobuje nemalé obtíže.

¹⁶ < http://en.wikipedia.org/wiki/Grammatical_aspect > [cit. 29. 7. 2007]

Mateřský jazyk studenta hraje velmi důležitou roli. Jinak budeme přistupovat k výuce, bude-li se jednat např. o polského rodilého mluvčího a jinak tomu bude u anglického rodilého mluvčího, který nemá žádné slovanské povědomí. (Existují ovšem i jiná stanoviska. Na letních školách se studenti rozřazují na základě tzv. placement testu, národnost či mateřský jazyk nehrají žádnou roli. Podobně probíhá i výuka EFL (English as a Foreign Language – Angličtina jako cizí jazyk)).

3.3.1 Poldauf, I. – Šprunk, K.: *Čeština jazyk cizí*

Poněvadž mnoho učebních materiálů vychází z *Mluvnice češtiny pro cizince* autorů Ivana Poldaufa a Karla Šprunka (Praha 1968), považuji za důležité ji zde prezentovat. Za nejdůležitější přínos v oblasti aspektologie lze považovat jejich příměr, že sloveso nedokonavé děj filmuje a sloveso dokonavé děj fotografuje.

Slovesa označují příznak probíhající v čase. Tento děj je zpravidla možno vyjádřit dvěma slovesy (slovesná dvojice), například *dát – dávat*. Obě slovesa mají stejný význam, označují tentýž děj, ale liší se tzv. videm. To znamená, že různým způsobem podávají průběh děje. Slovesná dvojice se skládá ze slovesa dokonavého a slovesa nedokonavého.

Sloveso nedokonavé, imperfektní, podává děj, jak probíhá, např. *Když jsem vám včera **dával** ten dopis, **ptal jste se**, co v něm je*. Děj se může skládat z menších dějů, které jdou za sebou: ***Budete se** nás na něco **ptát**?* Děj může probíhat zároveň s jinými ději: ***Slyším**, že někdo **jde**. **Dívám se**, jak si děti **hrají***. Děj probíhá jako snaha o dosažení výsledku: *Když **jsem zavíral**, zlomil se mi klíč*.

Sloveso dokonavé, perfektivní, nepodává děj, jak probíhá, děj je shrnut (kondenzován) v hotový fakt: *Když jsem vám včera **dal** ten dopis, **zeptal jste se**, co v něm je*. Je to jeden děj sám o sobě: ***Zeptáte se** nás ještě na něco?* Do jiných dějů může jen vpadnout, k jiným dějům se může jen přiřadit: *Když jsem **přišel** domů, bratr **psal** úkol do školy*. Děj

spočívá v dosažení výsledku: *Když jsem **zavřel**, viděl jsem, že klíč je zlomený.*¹⁷

Užívání sloves dokonavých a nedokonavých

I. Časy

To, co se děje právě ve chvíli, kdy mluvíme, musí probíhat, nemůže to být jeden hotový děj; musí probíhat ve všech podrobnostech, nemůže to být jen to hlavní, jen to podstatné, shrnuté. Přítomný děj (jedná se o aktualizační funkci) můžeme vyjádřit pouze slovesem nedokonavým. Proto v indikativu přítomného času užíváme nedokonavých sloves.

To, co se už stalo (minulý děj) nebo co teprve bude (budoucí děj), můžeme podat i jako děj, který probíhá, i jako děj shrnutý (kondenzovaný) v hotový fakt. Proto v indikativu minulého a budoucího času můžeme volit mezi slovesem dokonavým a nedokonavým.

Pro budoucí čas dokonavých sloves nemáme zvláštní tvary. Užíváme tvarů přítomného času, které u dokonavých sloves nemohou označovat to, co se děje právě ve chvíli, kdy mluvíme.¹⁸

Pro názornost uvádím příklady:

Přítomný čas

Dávám vám dopis.

Píšete mu?

Ptáte se na něco?

Budoucí čas

Dám vám dopis.

Napišete mu?

Zeptáte se nás na něco?

Slovesa nedokonavá vyjadřují:

minulost

přítomnost

budoucnost

(máme na mysli absolutní časy)

Slovesa dokonavá vyjadřují:

minulost

budoucnost

¹⁷ Poldauf, I, - Šprunk, K.: *Čeština jazyk cizí*. Praha 68, str. 212 -213.

¹⁸ tamtéž

Dostáváme se tak k jednomu z problémů vidu, a to při výkladu budoucího času. Logicky lze usoudit, že tvoření budoucího času nedokonavých sloves je založeno na stejném analytickém principu jako tvoření budoucího času (future tense) v angličtině - pomocí modálního slovesa *will* (ve funkci pomocného slovesa) a infinitivu významového slovesa bez *to* (tzv. bare infinitive). Problém pak nastává při tvoření budoucího času dokonavých sloves, studenti mají tendenci vytvořit analytický tvar stejně jako u sloves nedokonavých. Je tedy potřeba jim vysvětlit, že přítomný tvar dokonavých sloves má budoucí význam.

Jak uvádí Milan Hrdlička ve svém příspěvku v AUČCJ (Praha, 2005), výklad by měl odpovídat základním lingvodidaktickým zásadám, měl by být optimálně náročný a dlouhý (celou problematiku rozhodně nelze prezentovat najednou, jako vhodný se jeví periodický přístup, tedy postupné rozvíjení a procvičování poznatků), vyložená látka by měla být aplikována na řadu konkrétních, názorných příkladů a náležitě procvičena.

Výklad této lexikálně-gramatické kategorie také závisí podstatnou měrou na několika důležitých faktorech. Patří mezi ně úroveň cizincovy komunikační kompetence v češtině (začátečník – mírně nebo středně pokročilý – pokročilý), jeho komunikační potřeby a priority a jak již bylo zmíněno, i cizincův mateřský jazyk a eventuální znalost dalších cizích jazyků (ta je přínosná pro možnost srovnání dvou jazykových systémů, pro vytváření analogií aj.), na závěr lze uvést věk studenta a časovou dotaci kurzu.

Hrdlička také zmiňuje, že zvláště při této látce je důležitý výklad samotného vyučujícího, protože “učebnicové” pojednání o slovesném vidu je až na ojedinělé výjimky problematické a nezřídka nevyhovující. Bývá totiž zpravidla příliš obecné, povrchní a kusé, tudíž obtížně použitelné. Mnohdy např. dochází k nežádoucímu a zavádějícímu zjednodušení, které sice může na první pohled vypadat jako vítaná redukce problému, v řečové praxi ovšem při mechanické aplikaci vede

k četným a jen velmi obtížně odnaučitelným chybám. Rozdíl v užití imperfektiv a perfektiv se často charakterizuje tímto způsobem: *Pokud se děj opakuje, uži se sloveso nedokonavé, v opačném případě sloveso dokonavé.*¹⁹

Určitě lze s Hrdličkou souhlasit, protože výše uvedené přirovnání je značně zjednodušeno a zdaleka neplatí ve všech případech vidových dvojic.

Hrdlička sám podává prezentaci slovesného vidu, považují ji za velmi zdařilou a srozumitelnou, proto jsem se rozhodla ji zde uvést. Dále bude následovat vyložení aspektu v učebnicích češtiny jako cizího jazyka.

3.3.2 Hrdlička, M.: Jak vykládám cizincům aspekt (Sborník AUČCJ)

V úvodu Hrdlička vychází z příměru I. Poldaufa a K. Šprunka, uvedeném v jejich gramatice *Čeština jazyk cizí (1968)*. Tento výklad byl podrobně popsán v přechozí kapitole 3.1 Kategorie vidu v českém jazyce, proto zde uvedu jen Hrdličkovy příklady. Uvádí zde velmi názorné a pro cizince lehce pochopitelné příklady:

1. Představte si, že odjíždíte na týdenní služební cestu a před odjezdem řeknete svému partnerovi: a) *Každý den ti budu psát dopis.* b) *Každý den ti napíšu dopis.* Kolik dopisů v tom kterém případě napíšete?

První příklad, kde je použito imperfektiva, umožňuje dvě interpretace popisovaného děje. Mluvčí může napsat každý den jeden dopis, nebo mluví o procesu neukončeném, tedy že bude každý den pokračovat v psaní jednoho dopisu, který na závěr své cesty dokončí a odešle.

¹⁹ *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ)*. 2003-2005. Praha, 2005. s. 21-22.

U druhého příkladu je možná pouze první interpretace, tedy že se mluvčí chystá napsat každý den jeden dopis, tedy každý den dopis ukončí a následujícího dne začne psát nový. Možnost, že by mluvčí celou dobu psal jeden dopis, zde není možná, kvůli užití příznakového členu vidové dvojice *psát-napsat*.

K odlišení tohoto významového rozdílu je zapotřebí pokročilejší znalosti vidu. Tento příklad byl použit v dotazníku a úspěšnost porozumění byla poměrně nízká.

2. Dotyční někomu oznamují: a) *Zítř odpoledne si koupíme televizi*; b) *Zítř odpoledne (si) budeme kupovat televizi*. (V první alternativě si jsou jisti, že televizor skutečně koupí, ve druhém případě o výsledku nehovoří, není dokonce zřejmé, že si ho obstarají, je možné, že budou novou televizi teprve vybírat).

3. Překladatelka oznámí: a) *Přeložila jsem ten text za týden* (konstatuje se vykonání děje, splnění cíle v určitém časovém úseku); b) *Překládala jsem ten text týden* (zde je možné mít interpretaci několik – dotyčná osoba s určitým záměrem zdůrazňuje trvání děje, poukazem na časovou náročnost chce např. obdržet vyšší honorář; může se také ale stát, že jde o zdůraznění trvání a náročnosti děje a o jeho nedokončení aj.).²⁰

Hrdličkův výklad považují za velmi zdařilý. Vychází vstříc zahraničnímu studentovi a nezatěžuje ho rozsáhlým gramatickým výkladem, naopak demonstrativně používá co největší počet příkladů a vzorových situací.

²⁰ *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ)*. 2003-2005. Praha 2005. s. 23-26.

3.4 Učebnice češtiny pro cizince

Učebnice budou představeny následovně: nejprve budou řazeny učebnice určené pro začátečníky a mírně pokročilé, které používají angličtiny jako mediačního jazyka, poté bude následovat učebnice pro středně a více pokročilé, na úplný závěr bude představen doplňkový studijní materiál, a to učebnice *401 Czech Verbs*. Učebnice většinou prezentují vzorek nejběžněji používaných učebnic pro výuku češtiny pro cizince v současnosti, v jednom případě byla záměrně vybrána učebnice staršího data.

3.4.1 Holá, L.: *New Czech Step By Step*

Mezi nejvíce používané učebnice patří *New Czech Step by Step* od autorky Lídy Holé. Tento výukový materiál se skládá z učebnice, pracovního sešitu a CD. Výukový program češtiny pro cizince *New Czech Step by Step* je určen začátečníkům až středně pokročilým. Ve dvaceti přehledně strukturovaných lekcích seznamuje studenty se základy českého jazyka. Nové, kompletně přepracované vydání zachovává základní principy starší verze, jako je uspořádání do samostatně kombinovatelných panelů, systém odkazů a především barevné rodové kódování gramatiky.

Na rozdíl od předcházejícího vydání je učebnice *New Czech Step by Step* více komunikačně orientována a není určena pro oborové či pokročilejší studenty. Nepřehlédnutelným rysem je také grafické zpracování, toho je velmi umně využito i při prezentaci vidu.

Nejprve je v lekcí dvanáct uveden článek se zvýrazněnými dokonavými slovesy, a jeho anglický překlad. Následně je vysvětlen vid v angličtině, je užito příměru, zda je proces unlimited a/nebo repeated (imperfective) nebo limited (perfective).

Dále je použito vysvětlení I. Poldaufa a K. Šprunka, avšak je podáno v angličtině: imperfective verbs express the activity as a

process, as if they “filmed“ it. Doplněno obrázky s aktivitami a obrázkem kamery.

Perfective verbs express **a result of an activity**, as if they “photographed“ it.²¹ Opět doplněno obrázky s aktivitami a obrázkem fotoaparátu.

Po poměrně krátkém a srozumitelném teoretickém výkladu následuje široká škála cvičení. Autorka se nezaobírá dopodrobna uplatněním aspektu, ani nezmiňuje determinovaná a nedeterminovaná slovesa. O to více prostoru je věnováno praktickým cvičením, jak autorka zmiňuje ve svém komentáři na webových stránkách (www.czechstepbystep.cz), studenti se stejně vidové dvojice musí prostě naučit. Podle mého názoru je gramatický výklad dostačující. Na svých stránkách uvádí konkrétní rady a doporučení k metodice výuky vidu a uvádí následující: Na vysvětlenou k významu vidů můžeme zjednodušeně, avšak velmi přiléhavě říct, že imperfektivní slovesa vyjadřují **proces** (nelimitovaný nebo opakovaný) a perfektivní **rezultát**. Lze taky dodat, že imperfektivní slovesa děj "filmují", zatímco perfektivní "fotografují" jeho výsledek.

Místo dlouhého teoretického vysvětlování se Lída Holá soustřeďuje na různorodá aktivizační cvičení, např. vidové pexeso. Gramatika vidu je zde „vkomponována“ do široké škály cvičení.

Pro přehlednost a názornost jsou znázorněny nejčastější vidové dvojice pomocí obrázků (a v minulém čase, student si tak uvědomí, že vidový protiklad se vztahuje i na minulost), např. *dělat/udělat* - na prvním obrázku je matka u plotny a míchá jídlo v kouřícím hrnci – *Matka dělala oběd*. X na druhém obrázku už nese matka hrnec s uvařeným obědem – *Matka udělala oběd*. (Excerpt z učebnice uveden v příloze).

²¹ Holá, L. *New Czech Step by Step*. Praha, 2004. s. 124.

S výkladem aspektu přímo souvisí budoucí čas dokonavých sloves, ten je uveden ve stejné lekci. Opět je zde krátký článek se zvýrazněnými perfektními slovesy a jeho anglický překlad, poté následuje shrnutí systému vyjadřování budoucího času v češtině.

Samotný výklad budoucího času u perfektivních sloves se sestává ze stručného vysvětlení, že perfektivní slovesa nemohou vyjádřit přítomnost, i když mají přítomný tvar, ten ale sémanticky vyjadřuje budoucnost: *As you know, perfective verbs view an activity as limited. If you are working on something in the present, you cannot see the result or view the process as limited. Logically enough, perfective verbs do not have present tense forms. The forms of these verbs that look like present forms (e.g. udělám, uděláš, udělá....) express future meaning (I will do/make, she will do/make....)*²²

Student má možnost procvičit si danou gramatiku na několika cvičeních, např. si má naplánovat zítřejší harmonogram, má k dispozici jen perfektivní slovesa, např.: *(Koupit)_____ chleba a mléko.* Zafixuje si tak, že i když použije přítomný tvar, význam je budoucí.

3.4.1.1 Zhodnocení učebnice

Závěrem lze ještě podotknout, že učebnice *New Czech Step by Step* je k dostání v německé mutaci - *Tschechisch Schritt für Schritt*, obě učebnice si přesně odpovídají, a proto je možné obě verze používat ve smíšených kurzech zároveň.

Jako jedna z mála učebnic má také podporu na webových stránkách, studenti i lektoři zde najdou velké množství užitečných přídatných materiálů (např. manuál pro učitele, testy, zvukové nahrávky, které se nevešly na CD, slovníček a mnohé další).

Jak jsem již zmínila, tato učebnice je určena pro studenty, jejichž potřeba je naučit se komunikovat a porozumět běžně mluvené češtině a

²² Holá, L. *New Czech Step by Step*. Praha, 2004. s. 128.

není až tak vhodná pro oborové bohemisty. Od toho se odvíjí i prezentace vidu – stručný, ale dostačující teoretický výklad, mnoho podnětných aktivit a rozšiřujících materiálů.

Na svých webových stránkách (www.czechstepbystep.cz) Lída Holá zmiňuje americkou lingvistku Lauru A. Janda. Laura A. Janda se zabývá slovanskými jazyky, obzvláště ruštinou a češtinou, tyto jazyky vyučuje na University of North Carolina v Chapel Hill. Laura A. Janda vysvětluje studentům imperfektivní děje pomocí hromádek písku (můžou se prolnout), zatímco pro zobrazení perfektivních dějů používá kameny/míčky (nemohou se prolnout). Dva kameny reprezentují souslednost – když se přihodí dvě věci jedna po druhé, je zapotřebí použít perfektivní sloveso. Dvě hromádky písku smíchané dohromady reprezentují souběžnost, která používá imperfektivní sloveso. Nebo řekněme, že vložíme kámen do hromádky písku: jedna věc se stane (bliknutí fotoaparátu – perfektivní sloveso), zatímco druhá se odehrává v pozadí (filmujeme kamerou - imperfektivní sloveso).²³

Je zajímavé (a jistě i velmi povzbuzující) sledovat snažení této americké lingvistky. Autorka říká, že studenti prostřednictvím tohoto přirovnání pochopí podstatu vidu a ještě se u toho pobaví.

3.4.2 Rešková, I. – Pintarová, M.: *Communicative Czech* (*Elementary Czech*)

Další učebnicí češtiny pro cizince, které se budu ve své práci věnovat, je *Communicative Czech*, autorkami jsou Ivana Rešková a Magdalena Pintarová. Vybrala jsem ji proto, že je poměrně široce zastoupena ve výuce češtiny pro cizince. Vydal ji Ústav jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy a je podle ní vyučováno ve studijních střediscích v Praze a v Poděbradech (dále se používá 2. díl

²³ <<http://www.unc.edu/~lajanda/>> [cit. 28. 8. 2007]

učebnice na LŠSS v Olomouci, 1. i 2. díl na lektorátu v Piliscsabe, Maďarsko) aj..

Výklad vidu je zde prezentován v deváté kapitole. Jak již sám název napovídá, tato učebnice je také orientována komunikačně, není tedy určena oborovým bohemistům.

Gramatika vidu zde není prezentována samostatně, ale je součástí výkladu „Budoucího času imperfektivních a perfektivních sloves“. Výklad je jednoduše rozdělen na A. Imperfektivní slovesa a B. Perfektivní slovesa. U každé skupiny je popsáno, jak se tvoří budoucí čas:

Imperfective verbs form the future tense with future tense of the verb být + infinitive of verb:

Sg.	Pl.
budu studovat	budeme studovat
budeš studovat	budete studovat
bude studovat	budou studovat

Negative: nebudu studovat, nebudeš studovat...

Perfective verbs do not form their future with budu, budeš..., however use their present tense form to refer to the future. They are formed by the prefixes and suffixes.²⁴

Po tomto krátkém vysvětlení následuje tabulka s nejčastějšími vidovými dvojicemi (42):

	Present	Future	Past
<i>čekat</i>	<i>čekám</i>	imperf.: <i>budu čekat</i>	<i>čekal/a jsem</i> p
<i>počkat</i>	---	perf.: <i>počkám</i>	<i>počkal/a jsem</i>

²⁴ Rešková, I. – Pintarová, M. *Communicative Czech (Elementary)*. Praha, 1996. s. 144.

Interpretace vidu v této učebnici je doplněna cvičeními v samotné učebnici i v doprovázejícím pracovním sešitě.

Student v této učebnici nalezne gramatickou přílohu. Zde je z každé lekce shrnuta gramatika. Gramatika budoucího času (a ne vidu) je shrnuta následovně:

Czech verbs are divided into two groups:

the **imperfective verbs** – číst, psát, dělat...

the **perfective verbs** – přečíst, napsat, udělat...

Předcházející výklad prezentuje vidové dvojice jako dvě samostatné skupiny sloves: p e r f e k t i v n í a i m p e r f e k t i v n í. Zcela opomíjí morfologické tvoření vidově korelativních dvojic a významové rozdíly, které jsou s tím spojeny. Jen těžko by se dalo tvrdit, že máme dvě sady lexikálních sloves (v podstatě podpořeno argumentem přibližnosti významu a tím, že mohou slovesa v textu korespondovat).

Učebnice také ignoruje skutečnost, že prefixace má slovtvornou funkci, a tudíž dochází k modifikaci významu. Jedná se o záměrnou simplifikaci gramatiky vidu, studentovi je předložen zjednodušený výklad na úkor správnosti.

Verbs are mostly in pairs (číst – přečíst, psát – napsat, dělat – udělat) with a similar meaning, however with different viewing of action or states. **Imperfective verbs** refer to action or states going without limitation, in progress or being repeated. **Perfective verbs** refer to limited actions or states, they carry a sense of completion. Past tense of perfective verbs always expresses completed action:

Přečetl jsem knihu.

(I read a book.)

Četl jsem knihu.

(I have read a book.)

Včera jsem navštívil rodiče.
(I visited my parents yesterday.)

Každý měsíc jsem navštěvoval
rodiče. (I have visited my parents
every month.)

Remember:

Imperfective verbs

1. Continuing action

Budu číst knihu.

2. Repeated action

Každý den bude škola končit
ve dvanáct.

Perfective verbs

1. Completed action

Přečtu knihu.

2. One action

Zítřka škola skončí v jednu.²⁵

3.4.2.1 Zhodnocení učebnice

Považuji toto gramatické doplnění za velmi vhodné. Student se v příloze snadno orientuje. Tato učebnice je opravdu komunikativní a „nezatěžuje“ studenta příliš odborným teoretickým výkladem, neuvádí ani příliš výjimek.

Jak již bylo řečeno, vid v této učebnici není prezentován samostatně, ale je přidružen ke gramatice budoucího času. Je zde zmíněno jen rozdělení sloves na imperfektivní a perfektivní a jak se tvoří budoucí čas od jednotlivých sloves.

Nedokonavá slovesa jsou zde prezentována tak, že mají schopnost vyjádřit A, pokračující akci a B, opakovanou akci. Zatímco dokonavá slovesa vyjadřují A, ukončenou akci a B, jednu akci.

Učebnice se používá v kurzech pro přípravu studentů na vysokoškolské vzdělání v České republice, lze říci, že prezentace vidu tomu odpovídá.

²⁵ Rešková, I. – Pintarová, M. *Communicative Czech* (Elementary). Praha, 1996. s. 242-243.

3.4.3 Šára, M. – Šárová, J. – Bytel, A.: *Čeština pro cizince (Czech for English speaking students)*

Všechny předcházející učebnice byly vydány za poslední desetiletí, proto jsem záměrně vybrala učebnici starší, *Čeština pro cizince* byla schválena jako vysokoškolská učebnice již v roce 1968. Zde bude předmětem rozboru vydání 3. z roku 1988. Samotná učebnice má podtitul *Czech for English-speaking students* a používá angličtinu jako mediační jazyk, lze tedy říci, že již před 40 lety zde byly snahy napsat učebnici pro potřeby zahraničních studentů, kteří přijížděli do tehdejšího Československa, a pod vedením českých učitelů se v předběžném jazykovém a odborném kurzu připravovali ke studiu na vysokých školách. Učebnice slouží i všem ostatním zájemcům o český jazyk, především těm, kteří se nechtějí spokojit jen s informativní znalostí. Má jim usnadnit nezprostředkovaný pohyb v českém prostředí a především umožnit práci s českým materiálem v jejich vlastním oboru.

Kategorie vidu je zde prezentována ve třech kapitolách. Jak již bylo zmíněno, všechna gramatika je prezentována pomocí angličtiny:

Verbal Pairs – Slovesné vidové dvojice

1. Most verbs in any language may be used in answering the question “What is happening?” or “What is going on?” In Czech, such verbs occur in pairs. One member of the pair is called imperfective (we have learnt only imperfective verbs so far). It presents verbal action either in its course of development (i.e. as a process) or as repeated :

PROCESS: **Pijte** ten čaj, už není horký. **Čtěte** nahlas. **Piš** pomalu.

REPEATED: Ráno **pijte** mléko. **Čtěte** každé slovo. **Piš** dopisy každý den.

The other member of the pair is called *perfective*. It presents verbal action as a rounded-off fact:

Vypij to pivo a půjdeme. Přečtěte celý text. Napiš brzo.

Note: In **Pijte** *ten čaj, už není horký* we urge the person addressed to start the action, process of drinking. In *Ráno pijte mléko* we urge the person to drink regularly (i.e. repeatedly) every morning. In **Vypij** *to pivo* we have in mind the result of drinking, i.e. the fact of an emptied glass, the possibility of having another beer, of leaving etc.

2. While the existence of verbal pairs is fully respected by the positive imperative we practically always employ only imperfective verbs in the negative imperative:

Dávejte *vždy kufr nahoru.*

Nedávejte - *kufr nahoru.*

Dejte *tu tašku nahoru.*

- *tu tašku nahoru.*

Otvírej *dveře pomalu.*

Neotvírej - *dveře tak rychle*

Otevři *dveře.*

- *dveře.*

Čekej *tady každý den v šest.*

Nečekej - *tady každý den.*

Počkej *tady chvíli.*

- *tady, počkej venku.*

Notice the formal differences between the perfective and imperfective members of verbal pairs:

The perfective member of the verbal pair is formed by adding a **prefix**:

<i>platím</i>	<i>plat, -te, -me</i>	zaplat, -te, -me
<i>dělám</i>	<i>dělej, -te, -me</i>	udělej, -te, -me
<i>piju</i>	<i>pij, -te, -me</i>	vypij, -te, -me
<i>píšu</i>	<i>piš, -te, -me</i>	napiš, -te, -me
<i>čtu</i>	<i>čti, čtěte, čteme</i>	přečti, přečtěte, -me
<i>čekám</i>	<i>čekej, -te, -me</i>	počkej, -te, -me
<i>věším</i>	<i>věš, -te, -me</i>	pověs, -te, -me
<i>stavím</i>	<i>stav, -te, -me</i>	postav, -te, -me

The perfective member of the pair has got a different **stem**:

<i>otvírám</i>	<i>otvírej, -te, -me</i>	<i>otevři, otevřete, -me</i>
<i>zavírám</i>	<i>zavírej, -te, me</i>	<i>zavři, zavřete, -me</i>
<i>vstávám</i>	<i>vstávej, -te, -me</i>	<i>vstaň, -te, -me</i>
<i>říkám</i>	<i>říkej, -te, -me</i>	<i>řekni, řekněte, -me</i>
<i>odpovídám</i>	<i>odpovídej, -te, -me</i>	<i>odpověz, -te, -me</i>
<i>vysvětluju</i>	<i>vysvětluj, -te, -me</i>	<i>vysvětli, vysvětlete, -me</i>
<i>dávám</i>	<i>dávej, -te, -me</i>	<i>dej, -te, -me</i>
<i>pokládám</i>	<i>pokládej</i>	<i>polož, -te, -me</i>

Exceptionally, the perfective member is represented by a totally different verb:

<i>beru</i>	<i>ber, -te, -me</i>	<i>vezmi, vezměte, vezměme²⁶</i>
-------------	----------------------	---

Předcházející výklad je příliš gramaticky náročný, velmi zatěžující pro studenta. Učebnice předkládá studentovi teorii slovesného kmene, ta je vhodná spíše pro studenty bohemistiky a ne pro studenty češtiny pro cizince.

²⁶Šára, M., Šárová, J., Bytel, A. *Čeština pro cizince*. Praha, 1988. s. 95 – 97.

3.4.3.1 Zhodnocení učebnice

V posloupnosti hlavních okruhů gramatický jevů (i v použití hovorových tvarů jako prostředku k zjednodušení mluvnického systému) a v celkovém metodickém přístupu je tato učebnice pokusem o realizaci koncepce, která byla vypracována I. Poldaufem a vyložena v jeho práci o základní češtině. (Z práce Ivana Poldaufa a Karla Šprunka *Čeština jazyk cizí* je citováno v kapitole 3. 1. 1)

I když byla tato učebnice schválena ministerstvem školství jako vysokoškolská učebnice, jde spíše o mluvnici češtiny, která je určena cizincům, kteří ovládají češtinu tak, že mohou číst jednoduchý odborný text, a chtějí se dále zdokonalovat a pochopit systém jazyka.

V kontextu doby je *Čeština pro cizince* ojedinělá učebnice. Gramatika vidu je prezentována po částech (ve třech kapitolách) a v přiměřeném množství. Student není zahlcen komplexním výkladem v jedné kapitole. Nejprve je student seznámen s Verbal Pairs – Slovesnými vidovými dvojicemi a opozicí imperfective x perfective. Při výkladu dokonavých sloves je použit výraz **rounded-off** = zakončit, uzavřít, ukončit. S tímto anglickým výrazem se nesetkáme v žádné jiné učebnici, která využívá angličtiny jako mediačního jazyka.

O deset kapitol později se student seznámí s formálními vztahy uvnitř slovesných dvojic a v poslední fázi s budoucím časem dokonavých a nedokonavých sloves.

Výklad je zcela vyčerpávající, neopomíjí četné výjimky. Anglický výklad může přispět k pochopení a osvojení si dané gramatiky. Ačkoliv je tato učebnice v mnoha ohledech již zastaralá, vychází z práce I. Poldaufa a z něj vychází současný bohemista M. Hrdlička, může stále přispět k zefektivnění výuky češtiny pro cizince.

3.4.4 Čechová, E. – Trabelsiová, H. – Putz, H.: *Do you want to speak Czech? Chcete mluvit česky?*

Další učebnici, která je předmětem mého srovnání, je učebnice *Do you want to speak Czech? Chcete mluvit česky?* Jak již název napovídá, učebnice používá angličtinu jako zprostředkovacího jazyka. Autoři prohlašují, že jde o jednu z prvních učebnic koncipovaných přímo pro anglicky mluvící studenty. Autoři také zastávají názor, že předchozí učebnice podřizovali komunikační aspekt gramatické a zatěžovali studenty složitým deklinačním systémem. Základní myšlenkou této učebnice by měla být komunikace, studentovi v úvodu učebnice sdělují, že se naučí pravidla češtiny výhradně konverzační metodou. S autory lze do určité míry souhlasit, studentovi jsou předkládány dialogy a učebnice je bohatě ilustrována, avšak gramatická složka je neúměrně zúžena. Konkrétně aplikace gramatiky vidu je nedostatečná. Studentovi je prezentováno teoretické vysvětlení v angličtině a poté následují dialogy. Student nemá dostatečné množství příkladů, a to je právě u daného gramatického jevu klíčové.

Aspekt (Vid) - *imperfective* nedokonavý, imperfektivní
- *perfective* dokonavý, perfektivní

<u>The Imperfective Aspect</u> of verbs expresses uncompleted action, in progress or repeated action – it can have the form of the present, the past or the future tense.	<u>The Perfective Aspect</u> expresses action the idea of completion – it can express the past or the future tense.
---	---

I am paying for the beer.

Platím pivo.

dívat se - dívám se

I will pay for the beer.

Zaplatím pivo.

podívat se - podívám se

<i>to look</i> - <i>I look</i>	<i>look to</i> - <i>I will look</i>
kupovat - kupuju	nakoupit - nakoupím
<i>to buy</i> - <i>I buy</i>	<i>to buy</i> - <i>I will buy</i>
platit - platím	zaplatit - zaplatím
<i>to pay</i> - <i>I pay</i>	<i>to pay</i> - <i>I will pay</i>
vracet se - vracím se	vrátit se - vrátím se
<i>to come back</i> - <i>I come back</i>	<i>to come back</i> - <i>I will come back</i> ²⁷

Po této první části výkladu (dá se říci, že poněkud simplifikovaném) nenásledují žádná cvičení. Student tak nemá žádnou možnost aplikace. Procvičení následuje až o kapitolu později, kde je výklad budoucího času dokonavých sloves a tvoření dokonavých sloves.

V prezentaci budoucího času není zahrnut žádný teoretický výklad a jsou zde uvedeny jen následující příklady:

Dívám se na informační tabuli.	<i>I am looking at the information board.</i>
Podívám se , kdy pojede vlak.	<i>I will look to see when the train leaves.</i>
Každou neděli se vracím v osm hodin.	<i>I come back at eight o'clock every Sunday.</i>
Zítřa se ale vrátím už v pět.	<i>Tomorrow, however, I will come as early as five o'clock</i>

Typ cvičení :

Odpovídejte podle vzoru:

A, Vzor: Píšeš úkol? Ne, **napíšu** ho až večer (potom, zítra....)

Pf.

Vaříš dnes večeři? Ne,

Myješ ten talíř? Ne,

Čekáš u školy na kamaráda? Ne,

²⁷ Čechová, E., Trabelsiová, H., Putz, H. *Do you want to speak Czech? Chcete mluvit česky?* Česká Lípa, 1993. s. 70-71.

B, Vzor: Napíšeš ten úkol? Už ho **píšu**. (I am already writing it.)

Impf.

Zavřete, prosím, to okno?

Odpovědí na tu otázku?

*Vyberte si nějakou hezkou knihu.*²⁸

3.4.4.1 Zhodnocení učebnice

Učebnice prezentuje vid nedokonavých sloves jako neukončenou akci, děj v průběhu nebo opakovaný. Vid dokonavých sloves vyjadřuje myšlenku dokončení. Učebnice také zmiňuje, že imperfektivní slovesa mají přítomnou, minulou i budoucí formu, kdežto perfektivní slovesa nikdy nemohou vyjádřit přítomnost.

Studentovi samoukovi (samotní autoři v úvodu zmiňují, že učebnice je vhodná pro studenty-samouky) chybí určitý návod, jak se má v gramatice a poté ve cvičeních orientovat.

Pokud je student veden lektorem, může se na něj v případě nesrovnalosti a nepochopení obrátit. Obzvláště při prezentaci tak náročné gramatiky, jakou bezpochyby vid je, je osoba lektora důležitější než samotný výklad.

3.4.5 Váchalová, S.: *Survival Czech*

Survival Czech patří mezi novější učebnice pro anglicky hovořící studenty, zaměřuje se na efektivní osvojení schopnosti domluvit se česky v běžných situacích a dosáhnout řečové plynulosti. Učebnice je přitažlivá formou i obsahem, využívá moderních poznatků v oblasti jazykové výuky a vychází z bohatých zkušeností získaných při výuce studentů z anglicky mluvících zemí. Učebnice, kterou tvoří dvě knihy a

²⁸ Čechová, E., Trabelsiová, H., Putz, H. *Do you want to speak Czech? Chcete mluvit česky?* Česká Lípa, 1993. s. 98,108.

audionahrávka, je vhodná jak pro výuku s podporou učitele, tak i pro samouky.

Při prezentaci vidu je nejprve provedeno „Introduction to Perfective and Imperfective verbs“ v šesté lekci a poté následují v dvanácté lekci příklady a užití perfektivních a imperfektivních sloves.

Úvodní výklad: You know that **vezmu si** means *I will take* although it is used without **budu**. **Vzít si** is a perfective verb. A perfective verb can only refer to the past or to the future. It cannot be used for an action happening now or about this time because it does not describe a process. It describes a completed action (hence “perfective“). Here, a completed action means a single action with a result. It is an action which began in the past, has served its purpose and has (or has not) produced a result, or an action which will begin and produce the expected results in the future. It has been finished or will start and be finished. What matters is the result. Perfective verbs often describe performing, completing, finishing, or fulfilling something. When used with reference to the future, they can express intention at the moment of decision.

Čekat (*to wait*) is an imperfective verb. An imperfective verb describes an action in process. It can refer to the present, to the past or, when used together with the future forms of **být**, to the future.

Notes:

1, Many imperfective verbs can form their perfective counterparts by adding various prefixes, e.g. **zavolat** is the perfective form of **volat** (to call, telephone).

2, Verbs that combine with infinitives (*want*, modal verbs such as *can*, *must*, *may* etc.) can take either a perfective verb (if it is the result

that matters, which is mostly the case) or an imperfective verb (if the construction is to describe a process).²⁹

Dokonavá slovesa jsou zde prezentována jako slovesa, která vyjadřují ukončenou akci a nemohou vyjádřit současnost, protože nepopisují průběh.

Předpokládá se, že student získá představu o vidové dvojici a poté jsou mu prezentovány příklady a užití: You know from the previous units that **dělat** and **připravovat** are imperfective verbs and that **vybrat si**, **vzít si**, **vrátit se** and **přijít** are perfective verbs. In this unit, their counterparts are presented: **udělat** and **připravit** are perfective verbs; **vybírat si**, **brát si**, **vracet se** and **přicházet** are imperfective verbs. These examples can serve to show the way the two groups of verbs differ from each other both in their form and their use.

Prefixed perfective verbs

The perfective verb **udělat** was formed by adding the prefix **u-** to the imperfective verb **udělat**. **Dělám** means *I am* or *I have been doing/making* or *I do/I make*, whereas **udělám** means *I am going to do/make*, *I will do/make*. Look at these sentences:

Dělám teď kávu.

I am making coffee now.

Udělám vám kávu.

I will make coffee for you.

The sentence with **dělám** only describes my present activity, whereas the sentence containing **udělám** expresses my intention to give you a cup of coffee.

Verbs formed of a foreign base and the ending **-ovat**, as for example **telefonovat** or **startovat**, are imperfective unless they are

²⁹ Váchalová, S. *Survival Czech*, Nové Město nad Metují : Leda, 2003. s. 136-137.

added a prefix: **za**telefonovat and **na**startovat (to start a motor vehicle) are perfective verbs.

The same applies to verbs ending in **-st /-zt: nést** (to carry) is an imperfective verb expressing a single action in process, whereas **přinést** (to bring) is a perfective verb.

There is a variety of prefixes that can be added to verbs and change their aspect. Most of them, however, modify the meaning of the derived verb.

Imperfective and perfective forms with different length and/or different endings

Look at these verbs:

Imperfective	Perfective	
vybír at	vybrat	to choose, select
př icház et	přij ít	to come
příprav ov at	příprav ít	to prepare
vrac et se	vrát it se	to return, come / go back
uklíz et	uklid ít	to tidy up
chyt at	chyt ít	to catch

U sloves výše uvedených se nejedná o neadekvátní perfektivizaci pomocí prefixu, nýbrž o alternaci kmenotvorné přípony (*chytal – chytíl, kopal – kopl*).

When you have such pairs as you can see above, you can easily tell which verb is perfective. It is the shorter one or the one ending in **-it**. (Tato poučka je zavádějící, nelze ji aplikovat na všechny vidové dvojice.)

Verbs ending in **-ávat, -ázet, -ínat, -írat** are imperfective.

Verbs ending in **-nout** (e.g. **sednout**, **nabídnout**) are usually perfective.

The imperfective forms ending in **-et**, i.e. verbs such as *uklíz**et*** or *vrac**et** se*, and verbs ending in **-ázet** end in **-ejí** in the 3rd person plural: *oni uklíz**ejí***, *oni se vrac**ejí***, *oni přicház**ejí***. Their 2nd person imperative ends in **-ej**: *nevrac**ej** se!* (*do not come/go back!*)³⁰

3.4.5.1 Zhodnocení učebnice

Po předchozím výkladu je student schopen utvořit základní perfektivní protějšky a také rozpoznat dokonavá a nedokonavá slovesa. Učebnice při prezentaci gramatiky vidu referuje i k soustavě časů v českém a anglickém jazyce. Upozorňuje studenta, že na rozdíl od angličtiny, čeština nemá „perfektní“ či „průběhové“ časy. Také poukazuje na skutečnost, že pomocí slovesa *být* můžeme vyjádřit téměř všechny budoucí časy v angličtině. Dále uvádí příklad, na kterém lze transparentně vidět, jak se časové soustavy v jednotlivých jazycích liší:

Český přítomný čas může vyjádřit anglický čas přítomný průběhový („continuous form“), přítomný prostý („simple present“) a předpřítomný průběhový („present perfect continuous“), důležitou roli hraje kontext, který je důležitý z hlediska sémantického významu.

Perfektivní sloveso je zde prezentováno jako sloveso, které popisuje ukončenou akci a tato ukončená akce vyjadřuje jednotlivou akci s výsledkem. Zajímavé je pojetí výsledku: Perfektivní sloveso buď vyjadřuje skončenou činnost nebo činnost, která začne a přinese očekávaný výsledek v budoucnosti. Prezentace perfektních sloves v této učebnici vyzdvihuje aspekt „výsledku“.

Naopak imperfektivní slovesa prezentuje jednoduše, jako slovesa, která popisují děj v průběhu (procesu).

³⁰ Váchalová, S. *Survival Czech*. Nové Město nad Metují: Leda, 2003. s. 312.

Učebnice, přestože nese název Survival, dává studentům nejenom možnost přežít v prostředí, kde se používá ke komunikaci čeština, ale jde mnohem dále. Nejprve studenta uvede do gramatického problému, nastíní mu situaci pomocí teoretického výkladu a poté přejde k použití. Při výkladu vidu zde není použit klasický příráměr fotografie a kamery, ale spíše příráměru ukončená akce (perfective verbs) x akce v průběhu, procesu (imperfective verbs).

Při výkladu vidu je potřeba studentům zdůraznit a názorně ukázat (pokud není příklad v učebnici, je na lektorovi, aby studentům uvedl několik příkladů), že vidový protiklad funguje i v čase minulém. Při výkladu je samozřejmostí přítomný čas, budoucnost je nutné zmínit v souvislosti s různým tvořením budoucího času u obou typů sloves, ale je nutné pamatovat i na výklad o čase minulém, i když jde o problematiku někdy opomíjenou.

3.4.6 Parolková, O. - Nováková, J.: *Czech for foreigners: my good Czech companion*

Tato učebnice je určena pro začátečníky a od toho se odvíjí i způsob prezentace gramatiky. Učebnice používá angličtinu jako mediačního jazyka, avšak gramatika je vysvětlena jednoduchou češtinou.

Na rozdíl od ostatních učebnic představuje studentovi formální rozdíl:

bez předpony	s předponou	změna přípony:
	vy-	- it > -ovat
	u	- it > -et
	na-	- et > -at
	za-	- it > -at
	pře-	- nout > -at
	po-	-t > -at
	z-	-át > -ávat

Učebnice uvádí přes padesát nejčastějších vidových dvojic. (např. *koupit – kupovat, nakoupit – nakupovat, nastoupit – nastupovat, vystoupit – vystupovat, navštívit – navštěvovat, rozsvítit – rozsvěcovat, uklidit – uklízet, hodit – házet* atd.)

Význam vidu učebnice vykládá následovně:

Srovnej:

Prát.....IMPERFEKTIVUM

Vyprat.....>| PERFEKTIVUM

Imperfektivum označuje nedokončený děj;

Perfektivum označuje dokončený děj.

Učebnice uvádí také výjimky :

po slovesech začít/začínat a přestat/přestávat je vždy jen imperfektivní sloveso:

začnu	prát	přestanu	prát
	psát		psát
	číst		číst
	dávat pozor		dávat pozor

po spojce až (ve významu after) je vždy jen perfektivní sloveso: *až napíšu, až vyperu, až přečtu, ...*

Učebnice v návaznosti na vid prezentuje přehled časů:

Přítomný čas	Minulý čas		Budoucí čas	
IMPERFEKT.	IMPERFEKT.	PERFEKT.	IMPERFEKT.	PERFEKT.
peru	pral jsem	vypral jsem	budu prát	vyperu
píšu	psal jsem	napsal jsem	budu psát	napišu
čtu	četl jsem	přečetl jsem	budu číst	přečtu
dávám	dával jsem	dal jsem	budu dávat	dám

Pamatuj:

Přítomný čas mají jen imperfektivní slovesa.

Budoucí čas tvoří imperfektivní slovesa pomocí budu, budeš, bude, budeme, budete, budou + infinitiv: *budu prát, budu psát, budu číst, budu dávat.*

Budoucí čas perfektivních sloves vyjadřují tvary: *vyperu, napišu, přečtu, dám.*

K úplnosti výkladu vidu učebnice uvádí i referenci vidu k imperativu:

Imperativ v záporu – zákaz – tvoříme zpravidla jen od imperfektivních sloves.³¹

	KLADNĚ		ZÁPORNĚ	
IMP. – PERF.	IMPERFEKTIVNÍ	PERFEKTIVNÍ	IMPERFEKTIVNÍ	PERFEKTIVNÍ
prát - vyprat	per!	vyper!	neper!	-
psát – napsat	piš!	napiš!	nepiš!	-
číst - napsat	čti!	přečti!	nečti!	-
dávat - dát	dávej!	dej!	nedávej!	-

³¹ Parolková, O. *Czech for Foreigners*. Praha, 1998. s. 116-117.

Olga Parolková: *Česká slovesa : studijní pomůcka pro kurzy češtiny pro cizince*

Autorka předcházející učebnice vydala také studijní pomůcku pro kurzy češtiny pro cizince. Tento přídatný materiál si klade za cíl seznámit studenta se základní problematikou českých sloves ve spisovném jazyce. Pro snadnější orientaci posluchačů jsou v první části pokyny uváděny též v angličtině. (Výklad vidu je uveden v příloze diplomové práce 7.3 Parolková O.: *Česká slovesa : studijní pomůcka pro kurzy češtiny pro cizince*).

3.4.6.1 Zhodnocení učebnice a přídatného materiálu

Učebnice prezentuje gramatiku vidu velmi jednoduše a přehledně, používá klasického příměru nedokončený x dokončený děj.

Mnohem rozšířenější prezentace je podána v přídatném materiálu *Česká slovesa : studijní pomůcka pro kurzy češtiny pro cizince*. Opět se zde vychází z hojně užívaného příměru, že imperfektivní slovesa označují činnost nebo stav jako proces a perfektivní slovesa označují dokončenou činnost nebo její výsledek.

Poněvadž se jedná o přídatný materiál, prezentace vidu je zde pochopitelně mnohem rozšířenější. Za velmi vhodný výklad pokládám část o tvoření perfektivního slovesa z imperfektivního. Objasnění této problematiky je zde velmi podrobné, věnuje se i slovesům pohybu, ale hlavně uvádí jednotlivé předpony a jejich významy. Zajímavý je komentář k předponě *po-* : nejčastější předpona, která často vyjadřuje jen perfektivnost: *poděkovat, podařit se, podívat se, porozumět, postarat se, potrestat, pozdravit, pozvat...*³²

³² Parolková, O. *Česká slovesa : studijní pomůcka pro kurzy češtiny pro cizince*. Praha, 2001. s. 45.

(Učebnice „zamlčuje“, že jde v tomto případě o prefix prostě vidový, pro studenta je gramatika vidu velmi náročná. Učebnice se tedy snaží danou gramatiku simplifikovat.)

Tento výukový materiál se ve velké míře věnuje užití vidu. Nezáleží jen na přiměřené prezentaci vidu a rozdílu mezi perfektivy a imperfektivy, ale i na představení použití vidu v budoucím čase, v imperativu, po slovesech typu *začít/začínat* atd.

Výklad gramatiky vidu je v této učebnici (plus v doprovodném materiálu *Česká slovesa : studijní pomůcka pro kurzy češtiny pro cizince*) vyčerpávající.

V závěru učebnice je přidaný „Slovníček“, v něm jsou perfekturní slovesa označena hvězdičkou.

3.4.7 Roubalová, E.: *We learn Czech/Učíme se česky* (Učebnice češtiny pro cizince se stručným anglickým výkladem)

Poslední učebnice pro začátečníky, která zde bude představena, je učebnice z Ústavu jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy od autorky Evy Roubalové.

Jak již název napovídá, učebnice používá angličtiny jako zprostředkujícího jazyka, i když autorka v předmluvě poznamenává, že anglický výklad je pojat stručně, protože učebnice je určena pro výuku pod vedením učitele.

Gramatika vidu je zde prezentována v páté kapitole:

Most of the Czech verbs occur in pairs: imperfective and perfective.

The forms of the imperfective verbs denote:

- 1, the action going on (ongoing process)
- 2, repeated action

The present tense forms of the imperfective verbs express the present, the action that is just now.

Only the imperfective verbs can denote „relation, relationship or state“:

mít: Mám bratra a sestru.

bydlet: Bydlím v Praze.

vypadat: Vypadá spokojeně.

spát: Spí dlouho.

The forms of the perfective verbs connote the result of the action – the totality of the event.

The present tense forms of the perfective verbs express the future – the completed action in future.

Jako jedna z málo učebnice se pozastavuje nad následující výjimkou:

There is a light difference between the perfective forms of the perfective verbs *najíst se – sníst* and *napít se – vypít*.

Ted mám čas, najím se. Now I have time I will eat.

Mám velký hlad, sním to. I am hungry very much I will eat it up.

Ještě jsem to pivo neochutnal, napiji se. I have not tasted the beer I will drink.

Mám velkou žízeň, vypiju to. I am thirsty very much I will drink it up.

Nereflexivní tvary (*sníst, vypít*) sémanticky vyjadřují nejen, že proces je dokončen, ale navíc, že jídlo či pití bylo všechno spotřebováno a již není. Pro zdůraznění tohoto významu můžeme v angličtině použít frázová slovesa *eat up – sníst, drink up – vypít*.

Zatímco reflexivní tvary (najíst se, napít se) vyjadřují jen význam ukončeného procesu jezení či pití, jídlo a pití nebylo všechno spotřebováno.

V sedmé kapitole učebnice prezentuje studentovi ucelený přehled systému českých sloves:

You know that there are imperfective and perfective verbs. There is a list of all the possible forms you can create from a Czech verb (in active voice).

Notice the difference:

	IMPERFECTIVE	PERFECTIVE
Infinitiv	dělat	udělat
Present tense forms	dělám	udělám (the meaning of the future tense)
Future tense forms	budu dělat (compound future tense)	-
Past tense forms	dělal jsem	udělal jsem

The meaning of the forms:

Present tense	dělám (I do, I am doing)	-
Future tense	budu dělat (I shall/will do)	udělám (I am going to do)
Past tense	dělal jsem (I did, I was doing)	udělal jsem (I have done)

dělám expresses that the action is in process or that it is done more than once *I do* or just now *I am doing*

udělám expresses the action that will be done in future, sometimes it implies the result of the action. The speaker emphasizes the result, not the length. The translation may be: *I will do, I am going to do, I will have done*

budu dělat is future tense describing the repeated action or that action that lasts some time. *I'll do, I am going to do* and *I'll be doing*

dělal jsem it is the form of the past tense expressing the action that lasted for some time as well as the repeated action. *I did, I was doing*

udělal jsem this form emphasizes the result in the past. *I have done, I have been doing, I had done, I had been doing*

The infinitive of imperfective verbs express the repeated action:

Musím nakupovat každý den.

Může se dívat na televizi každý večer.

The infinitive of perfective verbs implies the result or the individual action.

Musím nakoupit na víkend.

*Můžete napsat ten dopis anglicky?*³³

3.4.7.1 Zhodnocení učebnice

Učebnice *We learn Czech* nejprve prezentuje imperfektivní a perfektivní slovesa a vysvětluje, co jednotlivé formy vyjadřují (imperfektiva – nepřerušovaný proces/opakovaná akce x perfektiva – výsledek akce/ úplnost akce). Navíc však také věnuje prostor shrnutí systému českých sloves. V příkladových větách uvádí anglický překlad, uplatňuje tedy komparativně translatologický přístup (jen ve směru A – Č) . Zajímavý je komentář k jednotlivým formám a variace překladů. Student si tak uvědomí, že v angličtině je více možností pro vyjádření, např. minulý čas perfektivního slovesa **udělal jsem** lze vyjádřit pomocí času present perfect, present perfect continuous, past perfect a past perfect continuous. Student má možnost srovnání temporálních systémů v angličtině a češtině, zatímco v angličtině je dvanáct časů (tenses), čeština si musí vystačit jen se třemi, částečnou kompenzaci lze vidět ve vidu.

(V minulosti byla v češtině situace obdobná dnešní situaci v angličtině. Dříve i v češtině existovalo větší množství časových forem, jejichž funkci pak převzala nová gramatická kategorie, vid, která se gramatikalizovala ve staré češtině v souvislosti se zánikem jednoduchých minulých časů a imperfekta.)³⁴

³³Roubalová, E. *Učíme se česky* (Učebnice češtiny pro cizince se stručným anglickým výkladem). Praha, 1995. s. 61- 62, 85.

³⁴Lamprecht, A.. - Šlosar, D. - Bauer, J. *Historická mluvnice češtiny*. Praha, 1986.

3.4.8 Bischofová, J. – Hasil, J. – Hrdlička, M. – Kramářová, J.:

Čeština pro středně a více pokročilé

V učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé* je výklad vidu gramaticky náročnější, vhodný spíše pro oborové bohemisty. Ráda bych podotkla, že by neměl být podceňován faktor studentovy komunikační potřeby a jeho priorit v osvojování si jazyka.

Tato učebnice byla vybrána k rozboru v rámci této práce i přesto, že nepoužívá angličtinu jako mediační jazyk. Radíme ji sem jako zástupce vyšší úrovně pokročilosti.

V úvodu výkladu se mluví o slovese ve dvou variantách, které mají stejný lexikální význam, ale liší se tím, zda vyjadřují:

děj jako ohraničený, dokončený, ucelený = slovesa dokonavá – p e r f e k t i v n í .

Děj v jeho průběhu = nedokonavá, i m p e r f e k t n í .

Na rozdíl od jiných učebnic je zde zmínka i o nenásobenosti x násobnosti. Slovesa nenásobená vyjadřují děj neopakovaný/neopakující se, slovesa násobená pak vyjadřují děj opakovaný, opakující se, např.:

Sedět – imperfektivní nenásobené sloveso, děj trvá, neopakuje se

Sedat, sedávat – imperfektivní násobená slovesa, děj se opakuje

Zavřít – perfektivní nenásobené sloveso, děj se neopakuje

Pozavírat – perfektivní násobené sloveso, děj proběhne opakovaně, postupně, po etapách

Slovesa d o k o n a v á (perfektivní) nemohou vyjádřit děj, který trvá; vyjadřují jeho výsledek, děj je „koncentrován, shrnut“, lze si ho představit jako bod – bodový charakter má buď děj sám, nebo se pozornost soustřeďuje na určitou fázi děje (většinou koncovou, ale i

počínací), může však být věnována i oběma bodům (počátečnímu a koncovému). Perfektivní sloveso děj „fotografuje“, poukazuje na určitý rezultat děje, odhlíží od průběhu děje. Děj může být ukončen:

- A. v minulosti (co jsi udělal?) *Napsal jsem mu dopis.*
- B. v budoucnosti (co uděláš?) *Odpoledne se naučím slovíčka z nové lekce.*

Perfektivní slovesa nemohou vyjádřit přítomný čas, vyjadřuje se jimi minulost a budoucnost: *Probudil jsem se v sedm hodin, ale vstanu až v osm hodin.*

Zvláštní skupinu v rámci perfektivních sloves tvoří slovesa momentální, okamžitá. Děj je tak krátký, že se jeho začátek i konec odehrají v jednom okamžiku, např. kýchnout, cinknout, hodit, skočit. Jejich párové sloveso nedokonavé může být pouze sloveso násobené, např. *kýchat, cinkat, házet, skákat.*

Ohraničenost děje perfektního slovesa se může týkat:

- A. začátku (*někdo vyběhl dřív*)
- B. konce (*dopil kávu*)
- C. rozpětí (*poseděl s námi půl hodiny*)

Slovesa nedokonavá (imperfektivní) vyjadřují průběh děje, jeho neohraničenost, trvání, procesualnost nebo obvyklost, pravidelnost. O výsledku děje nebo o jeho konci se nic nesděluje. Imperfektivní sloveso děj „filmuje“ (opět se zde užívá příměr pocházející od I. Poldaufa a K. Šprunka).

Děj nedokonavého slovesa se může vztahovat k:

- A. minulosti (co jsi dělal?) *V té době jsem si právě četl.*

- B. přítomnosti (co děláš?) *Zrovna si čtu.*
- C. budoucnosti (co budeš dělat?) *Celý večer si budu číst.*

Děje vyjádřené nedokonavými slovesy mohou:

A. probíhat paralelně: *Když jsem snídal, poslouchal jsem rádio. Až budu překládat ten článek, budu potřebovat slovník.*

B. probíhat opakovaně (často, obvykle, pravidelně): *Dvakrát týdně volala rodičům.*

C. probíhat dlouho, pomalu/rychle: *Loudal se zvolna směrem k domovu. / Barvy se rychle střídaly.*

D. vyjadřovat vlastnost, schopnost: *V té době ještě nemluvila dobře česky (= neuměla ještě mluvit dobře česky).*

E. vyjadřovat snahu, záměr: *Hledám větší byt (= chci větší byt). Bratr prodává auto (= chce prodat auto).*

Do věty s imperfektivním slovesem se často může doplnit slovo „stále, pořád“, mnohdy se lze zeptat otázkou „jak dlouho?“, např. *Stále se učí. Jak dlouho se učí česky?*

Při volbě perfektivního nebo imperfektivního slovesa záleží mimo jiné na záměru mluvčího, na tom, co chce zdůraznit – zda děj (jeho průběh, opakovanost aj.), nebo jeho výsledek. *Po pádu se jen těžce zvedal ze silnice. Dlouho a obtížně se rozhodoval, než se nakonec rozhodl pro první variantu.*

Velká většina českých sloves se vyskytuje v párech (dělat – udělat, kupovat – koupit, brát – vzít).

Některá slovesa jsou:

A. pouze perfektivní, např. nachladit se, onemocnět, zamilovat se

B. pouze imperfektivní – všechna slovesa modální , některá slovesa další, zvláště stavová, např. muset, chtít, moct, smět, mít; chybět, vadit zajímat se, obdivovat, potřebovat, souviset s, záviset na, vypadat, obsahovat, předpokládat, důvěřovat aj.;

C. obouvidová, např. věnovat, darovat, padělat; zvláště jde o slovesa utvořená z cizích základů, např. absolvovat, promovat, argumentovat aj. Obouvidová slovesa se někdy označují i jako vidově nevyhraněná, protože jich lze užít jednak jako sloves imperfektivních, jednak – méně výrazně – i jako sloves perfektivních. V konkrétním textu jsou ovšem buď perfektivní (*Věnoval mi knihu.*), nebo imperfektivní (*Vždy se mi plně věnoval.*).

U některých sloves cizího původu se prefixem dotváří perfektivní vidový protějšek, např. organizovat – zorganizovat aj.³⁵

Za velmi zdařilý a pro studenta lehce pochopitelný považuji následující příklad (uveden již v Hrdličkové výkladu): Zamyslete se nad užitím aspektu v následujícím souvětí: *Přelož ten text* (důraz na výsledek děje), *ale překládej ho pečlivě* (důraz na způsob provedení děje).

3.4.8.1 Zhodnocení učebnice

Výklad v této učebnici lze hodnotit jako velmi podrobný, neopomíjí jazykové výjimky a nepravidelnosti. Dále jsou zde v poměrně rozsáhlém výkladu zmíněna slovesa determinovaná a nedeterminovaná.

Uvádí také další užití aspektu, a to:

- a) imperativ perfektivních a imperfektivních sloves
- b) vyjádření záměrnosti/nezáměrnosti děje
- c) zjišťování autorství, původce děje

³⁵ Bischofová, J. – Hasil, J. – Hrdlička, M. – Kramářová, J. *Čeština pro středně a více pokročilé*. Praha, 1999. s. 37-39.

d) vid u jmen (vid se projevuje i u některých adjektiv a substantiv odvozených od tvarů sloves)

Teoretický výklad je doplněn cvičeními založenými převážně na výběru správné vidové dvojice, či doplňování náležitého gramatického prefixu.

Jak již bylo řečeno v úvodu kapitoly, tato učebnice je spíše určena pro studenty odborně zaměřené. Učebnice s výkladem gramatiky vidu spojuje i výklad násobenosti/nenásobenosti, což lze považovat za velmi pokročilou gramatiku.

Tato učebnice ve svém výkladu perfektivních sloves zmiňuje „bodový charakter“ děje. Děj si lze představit jako bod. Bodový charakter může mít i koncová nebo počáteční fáze děje.

Při výkladu imperfektivních sloves upozorňuje na nepřítomnost sdělení výsledku, naopak pro charakteristiku imperfektivnosti používá tradiční termíny typu: neohraničenost, trvání, procesualnost nebo obvyklost, pravidelnost.

3.4.9 Davies, B. – Hejduková, J.: *401 Czech Verbs*

Poslední výukový materiál češtiny pro cizince, který bude předmětem exerpce, je doplňkový studijní materiál *401 Czech Verbs*. Jak již název napovídá, učebnice se věnuje především slovesům. Učebnice pokrývá 401 plně vyčasovaných sloves ve všech časech s příslušnými předložkami a pády. Jedná se o jedinou knihu na trhu, která poskytne informace o časování více jak 2100 sloves. Tato učebnice je sestavena tak, že umožní uživateli snadno vyhledat předložky a pády, které se pojí s určitým slovesem.

Uspořádání učebnice je velmi přehledné, hlavní část se stává z vidových dvojic, které jsou řazeny abecedně. (viz vzorová ukázka vidové dvojice v příloze)

Tomuto přehledu sloves předchází výklad perfektivních a imperfektivních sloves, zvratných sloves, významy a užití verbálních časů, modální slovesa, slovesa pohybu, slovní pořádek, složená souvětí, předpony a přehled pádů se slovesy.

Perfective and Imperfective Verbs

The system of Czech verbs and tenses is different from the English system. In English one verb is used to describe an action. In Czech there is usually a pair of verbs, which can be used to describe an action. These are called perfective and imperfective verbs. A verb is classified as perfective or imperfective depending upon the type of action it describes. The Czech verb system distinguishes the completion of one action from an action that is continuing or done regularly.

Perfective verbs indicate the completion of one action, or an action that will be completed and take place just once. Perfective verbs do not have a present tense. The perfective is not used to express the present tense because if an action is taking place in the present it is not yet completed and thus would not use the perfective form.

Imperfective verbs are used to describe actions that are not the completion of one action. Imperfective verbs describe actions that are incomplete, in progress, or done regularly. For example one such pair is „udělat“ and „dělat“.

The perfective verb „udělat“ means: to do something once (and finish it) or to do something completely (one time).

The imperfective verb „dělat“ means: to do something regularly, to do something which is not complete, to do something still in progress.

The perfective verb often can be identified when the spelling is the same as or similar to the imperfective verb, with the addition of a prefix such as : *u, po, z, za, ze, pře, při, pro, na, vy*, or *s*. For example, in the

pair of verbs “udělat“ and “dělat“, the perfective verb “udělat“ has the same spelling as the imperfective verb, with the addition of the prefix “u“.³⁶

Prezentace sloves dokonavých a nedokonavých vychází ze základního rozdílu: dokončení jedné akce (perfektivní) x akce, která pokračuje nebo opakována pravidelně (imperfektivní). Zamýšlí se také nad tím, že pokud děj probíhá v přítomnosti, logicky nemůže být dokončen, a proto tedy nepoužíváme perfektivní sloveso k vyjádření přítomnosti. Jako ostatní učebnice se zaměřuje na aspekt „rezultativnosti“.

There is just one present tense in Czech, which is one of the reasons why Czech verbs often do not translate directly word for word into English.

FOR EXAMPLE: To say in English “I do“, “I am doing“, and sometimes “I have been doing“, there is just one expression in Czech: “já dělám“.

The Czech present tense is formed using imperfective verbs only. Perfective verbs do not have a present tense!

The **imperfective verb** in the **past tense** is used to indicate a past action that has not been completed, or an action that happened regularly. An imperfective verb in the past tense has several possible translations in English.

FOR EXAMPLE: “I was doing“, “I had been doing“, and sometimes “I have been doing“ are all expressed in Czech with the phrased “dělal jsem“.

The **perfective verb** is used in the **past tense** to indicate a past action that has been completed, or has happened just once.

FOR EXAMPLE: “I did“, “I had done“, and sometimes “I have done“ are all expressed in Czech with the phrase “Udělal jsem“.

³⁶ Davies, B. - Hejduková J. *401 Czech Verbs*. Havlíčkův Brod, 2004. s. xviii.

The **imperfective verb** in the **future tense** is used to express an action that will not be completed in the future, or an action that will be happening regularly.

FOR EXAMPLE: The English expression “I will do“, “I will have done“, “I will be doing“, and “I will have been doing“ are all expressed as “budu dělat“.

The **perfective verb** in the **future tense** is used to indicate an action that will be completed, or will take place just once.

FOR EXAMPLE: “I will do“, describing an action that will be completed, or take place just once is expressed as “já udělám.“

“I will do“ can be conjugated in the imperfective or the perfective, depending upon the meaning of the sentence. If for example you are talking about taking out the garbage, and you say “I will do it“ using the imperfective “budu dělat“ your meaning is that you will do it regularly, whereas if you use the perfective “já udělám“ the meaning is that you will do it once, or complete the task.³⁷

Autoři používají komparativně translatologický přístup při prezentaci vidu v jednotlivých časech. Ve výkladu jsou v přítomném čase (imperfektivních sloves), minulém čase (perfektivních a imperfektivních sloves) a budoucím čase (perfektivních a imperfektivních sloves) vždy uvedeny časové formy v angličtině oproti jedné možnosti v češtině.

Po velmi podrobném teoretickém úvodu autoři prezentují 204 vidových dvojic (viz příloha diplomové práce).

V závěru učebnice je abecední (anglicko-český, česko-anglický) index 1600 sloves, u každého tvaru je uvedeno, zda se jedná o perfektivum či imperfektivum plus s kterým pádem se pojí.

³⁷Davies, B. - Hejduková J.: *401 Czech Verbs*. Havlíčkův Brod, 2004. s. xix.

3.4.9.1 Zhodnocení učebnice

Učebnice má i vlastní webové stránky www.401czechverbs.com, student zde ale nalezne jen stručné informace o knize, užitečné odkazy. Nejsou zde žádná doplňující cvičení.

Lze však podotknout, že tento výukový materiál je publikací, která na trhu chyběla. Není to klasická učebnice s celkovým přehledem gramatiky, ale soustřeďuje se jen na sloveso a jeho vazby s pády. V případě češtiny, která je výrazně verbální jazyk, je až s podivem, že obdobná příručka nevyšla již dříve. (Výjimku tvoří publikace *Česká slovesa : studijní pomůcka pro kurzy češtiny pro cizince*, kde jsou prezentovány jednotlivé konjugační typy, imperativ, slovesa pohybu, slovesný vid atd.)

3.4.10 Závěrečné shrnutí excerptce učebnic

Byla provedena excerptce devíti učebnic, po všeobecném zhodnocení učebnic byl předmětem hodnocení a analýzy především gramatický výklad slovesného vidu. Jak již bylo řečeno, tento gramatický jev náleží k jednomu z nejtěžších, se kterým se musí student češtiny seznámit, obzvláště, je-li to pro něj gramatika zcela nová. Avšak žádná jazyková učebnice není natolik univerzální, aby po všech stránkách (gramatické, textové atd.) plně vyhovovala všem požadavkům studentů a lektorům, proto by měl být při výběru konkrétní učebnice brán zřetel na komunikační potřeby a priority studenta.

V teoretickém výkladu se většina učebnic přiklání k následující prezentaci: slovesa vyjadřující činnost nebo stav jako proces, nebo činnost pravidelně opakovaná (imperfektivní) X slovesa vyjadřující dokončenou činnost nebo její výsledek (perfektivní). Učebnice často zdůrazňovala aspekt rezultativnosti u perfektivních sloves.

Mnoho učebnic také vychází z dlouho zažitého příměru fotografie (výsledek aktivity) X kamery (průběh, proces).

Ačkoliv při excerpci materiálů pro výuky češtiny pro cizince byl prioritní lingvistický pohled, pokud bychom měli posoudit prezentace vidu po lingvodidaktické stránce, jako nejvhodnější učebnice se jeví *New Czech Step by Step* (autorky Lídy Holé), a to nejen díky jednoduchému teoretickému vysvětlení, ale především díky následným praktickým příkladům. Autorka umně využila obrázků a transparentně prezentovala významový rozdíl mezi vidovými dvojicemi. Jako vhodné doplnění k této učebnice lze zvolit *401 Czech verbs* od dvojice autorů Bruce Davies – Jana Hejduková. V řadách anglicky mluvících studentů si tato netradiční učebnice našla velkou oblibu.

4 Praktická část

Jak již bylo uvedeno v úvodu, tato práce obsahuje i praktickou část. V části teoretické byl proveden rozbor materiálů a učebnic zabývajících se výukou češtiny pro cizince a především, jak je v těchto materiálech prezentována kategorie vidu, specifická pro slovanské jazyky.

Dotazník by měl do jisté míry ukázat, jak studenti rozumí vidu ve spisovném jazyce a jak ovládají vid v komunikačním aktu. Lze jistě prokázat souvislost mezi prezentací vidu v učebnicích a jeho následným použitím v komunikačním aktu.

Předmětem excerptce bylo 35 dotazníků, respondenti byli zahraniční studenti FF UP, studující češtinu na různé úrovni pokročilosti. Jednalo se především o studenty výměnného studijního programu Erasmus v rozsahu úrovní A2 – C1.

První část dotazníku je založena na principu překladu, ve větší míře je zastoupen překlad z češtiny do angličtiny. Jednotlivé věty jsou koncipovány tak, že v jedné větě je použit vid dokonavý a v druhé nedokonavý.

Většina respondentů vnímala rozdíl ve vidu a překládala věty následovně: Pokud se jednalo o nedokonavé sloveso (*číst knihu, učit se češtinu, dělat domácí úkol, psát domácí úkol, věřím ti, sedím, volat, dívat se na televizi, vařit*) použila k překladu průběhový čas tzv. „continuous tense“. Jestliže se jednalo o použití vidu nedokonavého v přítomném čase, respondenti použili „present continuous tense“:

Píšu domácí úkol. – I'm writing my homework/I'm working on my homework.

Tento semestr studuju češtinu na univerzitě v Olomouci. – This semester I'm studying Czech at the University of Olomouc.

Sedím tady už dvě hodiny. – I'm sitting here for two hours.

Respondenti tedy zcela správně chápali nedokonavý vid jako proces (the action going on). Stejně vnímali nedokonavý vid v čase minulém:

Četl/a jsem knihu. – I was reading a book. (Výjimečně se objevil i překlad s použitím času prostého minulého: I read a book.)
Díval jsem se na televizi, když v tom zazvonil telefon. – I was watching TV when the phone rang.

Na tomto konkrétním příkladu lze pozorovat příměr kamera filmuje = proces X fotografie = v tomto případě (zazvonil) krátký segment procesu. Úspěšnost porozumění tohoto příkladu byla téměř stoprocentní.

Pokud se jednalo o užití vidu dokonavého, respondenti se snažili poukázat na ukončenost (completeness) a rezultativnost. Zajímavým způsobem si s překladem poradil kanadský rodilý mluvčí:

Přečetl/a jsem knihu. – I completed reading a book.
Udělal/a jsem domácí úkol. – I completed working on homework.

Zcela určitě cítil význam ukončenosti, chtěl zdůraznit, že aktivita je ukončena, a proto použil výraz *complete* + gerundium.

V ostatních příkladech se ve velké míře vyskytovalo použití „present perfect tense“, jedna z jeho funkcí je rezultativní.

Přečetl/a jsem knihu. – I have read a book.
Udělal/a jsem domácí úkol. – I have done/finished my homework.

Při užití vidu v budoucím čase se v dotaznících objevil zajímavý úkaz.

Jednalo-li se o imperfektivní slovesa, respondenti používali k překladu budoucí průběhový čas (future continuous tense), ale i vazbu *to be going to*. Pro vyjádření budoucnosti perfektivních sloves se objevoval jen budoucí prostý (future simple tense):

Budu volat zítra dopoledne. – I will be calling tomorrow morning.

I am going to call tomorrow afternoon.

Budu číst knihu. – I am going to read a book.

X

Napíšu domácí úkol. - I will write home work.

Zavolám zítra dopoledne. – I will call tomorrow afternoon.

V druhé části dotazníku měli respondenti například popsat, jak vnímají rozdíl mezi následující dvojicí vět:

Prohlédnu si obraz. X Prohlížím si obraz.

Ačkoliv úspěšnost porozumění první části dotazníku byla velmi vysoká, v této části spousta respondentů vůbec nepochopila o co jde. Za jednu z mála pozitivních reakcí lze považovat následující interpretaci:

Prohlédnu si obraz. X Prohlížím si obraz.

I will look at a picture. X I am looking at the picture.

Respondent vnímal první větu jako něco, co se stane v budoucnosti (i když se nejedná o opisné vyjádření budoucnosti), zatímco druhou větu správně vnímal jako právě probíhající akci (the action going on).

V případě věty */Zavírej dveře./* jen zanedbatelný počet respondentů „vycítilo“, že jde o opakovanou akci (repeated action).

V další části dotazníku měli respondenti charakterizovat slovesnou kategorii vidu, měli popsat rozdíl mezi imperfektivním a perfektivním slovesem, jak „cítí“ tento rozdíl.

Cituji z dotazníku belgické respondentky: *Dokonavé sloveso napsat je děj s koncem, to se děje jedenkrát a pak skončí. V angličtině a nizozemštině můžeš to říct pomocným tvarem. (have written). Ale je taky budoucnost.*

Nedokonavě sloveso psát je přítomnost a je (repetition), jako psát víc a víc. V nizozemštině tam nepotřebuješ jiné sloveso (ik schrijft = píšu).

Víc než polovina respondentů uvedla nějaký příklad vidové dvojice a podala alespoň základní vysvětlení. Přestože ostatní respondenti nedokázali gramatiku vidu správně aplikovat, měli přinejmenším tušení, o co se jedná: Cituji belgického respondenta:

Obchodní dům otvírá v sedm hodin, ale v 17. listopadu otevřel v 9.

(general)

(on this specific occasion)

V závěrečné části dotazníku byl použit příklad Milana Hrdličky: Představte si, že odjízďte na týdenní služební cestu a před odjezdem řeknete svému partnerovi: a) *Každý den ti budu psát dopis.* b) *Každý den ti napíšu dopis.* Kolik dopisů v tom kterém případě napíšete?

Jak již bylo poznamenáno v kapitole 3.3.2 úspěšnost porozumění byla poměrně nízká. V uvedené kapitole byla zmíněna i nejednoznačnost Hrdličkova případu.

Ačkoliv respondenti správně odhadovali, že v případě a, dotyčný napíše 1 dlouhý dopis a v případě b, 7 dopisů, vysvětlit proč tomu tak je

už nedokázali. Některé odpovědi byly zcela scestné. Cituji: *Hard, I'd say that in the case of A that you'd get more mail. "Budu" is as I understand it, an imperative. As in: I WILL write you every day, vs in B: I'll write you every day.*

Praktický výzkum měl být jen volným doplněním diplomové práce. Z tak malého vzorku dotazníků nelze vyvozovat statisticky relevantní závěry. Lze říci, že respondenti mají jisté povědomí o gramatice vidu a „cítí“ základní rozdíl mezi ukončeností (completeness) a dějem, který probíhá (the action going on).

V základním komunikačním aktu jsou také schopní gramatiku vidu aplikovat.

5 Závěr

Smyslem této diplomové práce bylo zaměřit se na problematiku temporálnosti v učebnicích češtiny pro cizince, případně v doplňujících výukových materiálech.

Byla provedena analýza devíti učebnic češtiny pro cizince. Mým záměrem bylo excerpovat materiál, který se zabývá prezentací lexikálně – gramatické kategorie vidu. Řada učebnic prezentuje gramatiku vidu v tradičním pojetí: slovesa vyjadřující činnost nebo stav jako proces, nebo činnost pravidelně opakovaná (=imperfektivní slovesa) X slovesa vyjadřující dokončenou činnost nebo její výsledek (=perfektivní slovesa).

Některé odbornější materiály zmiňují i protiklad násobenost/nenásobenost a determinovanost/nedeterminovanost.

Při excerpici materiálů byl prioritní lingvisticko-odborný pohled. Pokud vezmeme v úvahu morfologické hledisko, lze se pozastavit nad problematikou prostě vidových předpon. Učebnice „ignorují“ (z důvodu simplifikace záměrně zamlčují) existenci prostě vidových předpon a subsumpčních předpon. S tímto přístupem souhlasím, student češtiny pro cizince by neměl být zatěžován gramatikou, která je předmětem výuky bohemistických studií na vysoké škole.

Výklad gramatiky vidu musel být v učebnicích češtiny pro cizince přizpůsoben specificky didaktickému cíli. Prezentace gramatiky vidu, specifického rysu slovanských jazyků, musí brát v úvahu, že je předkládána před studenta, který přichází do styku s videm poprvé v životě. Nemůže být tedy zahlcen gramatickými tvrzeními, a možná proto se rozhodla většina učebnic tuto náročnou gramatiku (v různých rozmezích) simplifikovat.

Ačkoliv ne vždy musí být prezentace gramatiky vidu souhrnem gramatických pouček, jak jsme se přesvědčili v případě učebnice autorky Lídy Holé *New Czech Step by Step*, gramatika může být umně a zajímavě „vkomponována“ do textů a cvičení.

Praktický výzkum ukázal, že studenti jsou schopni v běžném komunikačním aktu „vycítit“ rozdíl ukončenosti x neukončenosti.

Respondenti chápali nedokonavý vid jako proces (the action going on) a k vyjádření v angličtině používali „continuous tense“. Pokud se jednalo o užití vidu dokonavého, respondenti se snažili poukázat na ukončenost (completeness) a rezultativnost použitím „present perfect tense“.

Tato práce může být také brána jako přehled a srovnání nejběžněji používaných učebnic češtiny pro cizince, zhodnocení a srovnání učebnic může sloužit lektorům češtiny pro cizince jako referenční materiál.

Jsem si vědoma, že daná problematika temporálního systému v českém jazyce a jeho prezentace zahraničnímu studentovi je velmi široká a je s ní spjata mnoho dalších otázek a námětů ke zpracování.

Doufám, že tato práce alespoň částečně přispěje k zefektivnění výuky češtiny pro cizince.

6 Seznam literatury

A – Učebnice

- BISCHOFOVÁ, J. – HASIL, J. – HRDLIČKA, M. – KRAMÁŘOVÁ, J. *Čeština pro středně a více pokročilé*. Praha, 1999.
- ČECHOVÁ, E. - TRABELSIOVÁ, H. - PUTZ, H.: *Do you want to speak Czech? Chcete mluvit česky?* Česká Lípa, 1993.
- DAVIES, B. - HEJDUKOVÁ J. *401 Czech Verbs*. Havlíčkův Brod, 2004.
- HOLÁ, L. *New Czech Step by Step*. Praha : Fragment, 2004.
- HOLÁ, L. *Czech Step by Step Workbook*. Praha : Fragment, 2001.
- PAROLKOVÁ, O. - NOVÁKOVÁ, J. *Czech for foreigners. My good Czech Companion*. Praha : Bohemica, 1998.
- PAROLKOVÁ, O. *Česká slovesa : studijní pomůcka pro kurzy češtiny pro cizince*. Praha : Bohemica, 2001.
- REŠKOVÁ, I. – PINTAROVÁ, M. *Communicative Czech (Elementary)*. Praha : Karolinum, 1996.
- REŠKOVÁ, I. *Communicative Czech (Elementary) Workbook*. Praha : Karolinum, 1999.
- ROUBALOVÁ, E. *Učíme se česky (Učebnice češtiny pro cizince se stručným anglickým výkladem)*. Praha, 1995.
- ŠÁRA, M. - ŠÁROVÁ, J. - BYTEL, A. *Čeština pro cizince*. Praha, 1988.
- VÁCHALOVÁ, S. *Survival Czech*. Nové Město nad Metují : Leda, 2003.

Internetové stránky:

<http://www.czechstepbystep.cz> [11.7.2007]

<http://www.auccj.cz> [11. 7. 2007]

<http://www.unc.edu/~lajanda> [cit. 28. 8. 2007]

<http://401czechverbs.com> [20.9. 2007]

<http://www.dzs.cz/scripts/detail.asp?id=611> [cit. 28. 8. 2007]

http://en.wikipedia.org/wiki/Grammatical_aspect [cit. 29. 7. 2007]

<http://www.euro-mobil.org/cestina/index.php> [cit. 28. 8. 2007]

B – Sekundární literatura

- ČECHOVÁ, M. – STYBLÍK, V. *Čeština a její vyučování*. Praha : SPN, 1998.
- Čeština jako cizí jazyk. Úroveň B2. Vedení projektu: J. Holub. UK Praha, Ústav bohemistických studií. Praha, 2005.
- ČERNÝ, J. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc, 1998.
- DUŠKOVÁ, L. a kol. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha, 1994.
- HEJTMÁNKOVÁ, J. Výrazové prostředky aspektu v angličtině. In: *Acta Academica Karviniensia*. Č. 1/2004, s. 64-76.
- HEJTMÁNKOVÁ, J. Analýza slovesné kategorie vidu v angličtině a češtině. In: *Acta Academica Karviniensia*. Č. 2/2005, s. 55-65.
- HAIS, K. *Anglická mluvnice*. Praha, 1975.
- HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A. *Stručná mluvnice češtiny*. 26. vyd. Praha : Fortuna, 1996.
- HRDLIČKA, M. *Cizí jazyk čeština*. Praha : ISV, 2002.
- JINDRA, M. K otázkám slovesného vidu se zvláštním zřetelem k češtině a angličtině. In: *Universitas Carolinae, Philologica* vol. 2, no. 1. /1956. str. 77-102.
- KOMÁREK, M. *Příspěvky k české morfologii*. Olomouc : Periplum, 2006.
- KOPEČNÝ, F. *Slovesný vid v češtině*. Praha, 1962.
- KRNÁČOVÁ, K. *Frazémy a Idiomy ve vyšších referenčních úrovních češtiny*. Nепublikovaná diplomová práce, ved. práce: B. Bednaříková. Olomouc, 2007.
- LAMPRECHT, A.. - ŠLOSAR, D. - BAUER, J. *Historická mluvnice češtiny*. Praha, 1986.
- Mluvnice češtiny*. Sv. 2. Morfologie (kol.). Praha, 1986.

- POLDAUF, I, - ŠPRUNK, K. *Čeština jazyk cizí*. Praha, 1968.
- Příruční mluvnice češtiny*. KARLÍK, P. - NEKULA, M. - RUSÍNOVÁ, Z. Praha, 1995, 1996 (2. opr. vydání).
- QUIRK, R., et al. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman, New York 1985.
- QUIRK, R. – GREENBAUM, S. *A University Grammar and Usage*. London, 1991.
- Sborník Asociace učitelů jako cizího jazyka (AUČCJ)*. 2003-2005. Praha : Akropolis, 2005.
- SKALIČKA, V. *Souborné dílo 1*. Praha : Karolinum, 2006.
- Slovník spisovné češtiny*. Praha : Academia, 1994.
- ŠMILAUER, V. *Nauka o českém jazyku*. Praha : SPN, 1972.

7 Přílohy

7.1 Dotazník

Jméno _____ Národnost _____

Proč se učíte česky:

Přeložte následující věty:

Česky se učím již..... ..let.

Tento semestr studuji češtinu na univerzitě v Olomouci.

Přečetl/a jsem knihu.

Četl/a jsem knihu.

Budu číst knihu.

Dělal/a jsem domácí úkol.

Udělal/a jsem domácí úkol.

Neruš mě, čtu knihu.

Píšu domácí úkol.

Budu psát domácí úkol (celé odpoledne)

Věřím ti.

Uvěřím ti. (snad ti uvěřím)

Sedím tady už dvě hodiny.

Právě jsem se posadil/a.

Budu volat zítra dopoledne.

Zavolám zítra dopoledne.

Právě jsem dostal/a dopis.

Díval jsem se na televizi, když v tom zazvonil telefon.

I have bought a new car.

I have been cooking.

I have lost my keys.

Zkuste popsat, o jakou činnost jde v následujících větách.

Otvírám knihu.

Prohlédnu si obraz. X Prohlížím si obraz.

Zavírej dveře.

Jak byste charakterizovali slovesnou kategorii vidu? Vyberte si libovolnou vidovou dvojici a pokuste se popsat rozdíl mezi dokonavým a nedokonavým slovesem. (Můžete v angličtině)

Představte si, že váš kamarád jede na týden do zahraničí a před odjezdem řekne:

Každý den ti budu psát dopis.

Každý den ti napíšu dopis.

Kolik dopisů napíše v případě A a kolik v případě B? Zdůvodněte.

7.2 Excerpt z učebnice (Holá, L.: *New Czech Step by Step*)

7.3 Excerpt z učebnice (Parolková O.: *Česká slovesa : studijní pomůcka pro kurzy češtiny pro cizince*)

Imperfektivní slovesa označují činnost nebo stav jako proces.

Perfektivní slovesa označují dokončenou činnost nebo její výsledek.

Srovnej:

Vid imperfektivní (nedokonavý)	Vid perfektivní (dokonavý)
<i>Píšu dopis.</i>	<i>Napišu dopis.</i>
<i>Psal jsem dopis.</i>	<i>Napsal jsem dopis.</i>
<i>Uklízím pokoj.</i>	<i>Uklidím pokoj.</i>
<i>Uklízel jsem pokoj.</i>	<i>Uklidil jsem pokoj.</i>

Tvoření:

Imperfektivní sloveso > perfektivní sloveso

A, předponou:

Ale předpony mohou být různé. Často přidávají nový význam.

Srovnej. *Jít – vyjít* = imperfektivní sloveso > perfektivní sloveso.

Aa, U sloves pohybu jsou to hlavně tyto předpony s těmito významy: *dojít* = do konce, do cíle; *obejít* = kolem dokola; *odejít* = pryč; *projít* = skrz něco; *přejít* = přes něco; *předejít* = dopředu; *rozejít* = na různé strany; *sejít* = dolů; *sejít se* = dohromady; *ujít* = určitou vzdálenost, pryč; *vejít* = dovnitř; *vyjít* = ven; *zajít* = dozadu, za něco.

Ab, U ostatních sloves jsou to hlavně tyto předpony s těmito významy.

na- nahromadit určité množství: *nasbírat, natrhat, nakrájet, napsat napočítat, naplnit* atd.

změnit, zlepšit kvalitu: *osladit, osolit, okořenit, opepřit, obarvit, ozdobit, ošetřit (ránu), oloupat, očistit,...*

po- nejčastější předpona, která často vyjadřuje jen perfektivnost: *poděkovat, podařit se, podívat se, porozumět, postarat se, potrestat, pozdravit, pozvat,....*

pro- úplně do konce: *prohrát, probudit, proměnit, promarnit, propéct, propálit, propít, ...*

pře- znovu nebo příliš: *předělat, přepsat, přehnat, přebarvit, přesolit, přeložit, přetlumočit....*

při- spojit: *přidat, připojit, přiblížit, přidělat, připsat, přišít, přivolat, přivítat, přivázat, přihlásit,...*

roz- rozdělit: *rozměnit, rozlít, rozšířit, roztřídit, rozehnat, rozvařit, rozbít,...*

spojit dohromady: *sjednotit, smíchat, sešít, slepit, svázat, stlačit, stisknout, ...*

u- získat: *ulovit, ukrást, ušetřit, utvořit, ucítit, uslyšet, uvidět, uklidit,*

vy- dostat se do výšky: *vyletět, vyrůst, vyjít, vyběhnout, vystoupat, vyjet;*

zbavit se něčeho: *vyčistit, vyprat, vyžehlit, vyklidit, vyhnat, vylodit, vysadit,*

z(e)- změnit (se): *zblednout, zčervenat, zčernat, zmrznout, zmizet, zesílit, ztišit, zkrátit, zesílit, zmrazit, zrušit,*

za- udělat neviditelným: *zabalit, zakrýt, zabílit, začernit,*

začít pohyb: *zamíchat, zazvonit, zabouchat, zaklepat, zasmát se, zazpívat, zaplakat, zatelefonovat, zavolat,*

B, změnou přípony:

-it > -ovat:	vystoupit	-	vystupovat;
-it > -et:	uklidit	-	uklízet;
-et > -at:	odpovědět	-	odpovídat;
- > -at	říct	-	říkat;
	užít	-	užívat;
-at > -ávat	nechat	-	nechávat;
-nout > -ávat	padnout	-	padat.

Předpony a přípony se mohou kombinovat.

Srovnej: *koupit – kupovat – nakoupit – nakupovat; jít – vyjít – vycházet.*

Užití:

Po slovesech *začít/začínat* a *přestat/přestávat* je vždy jen imperfektivní sloveso.

Po spojce **až** ve významu angl. **after** je vždy jen perfektivní sloveso.

Po výrazech označující dobu trvání jako *celý den, celé odpoledne, celý život* atd. užíváme jen imperfektivní slovesa.

V přítomném čase používáme jen imperfektivní slovesa.

Budoucí čas imperfektivních sloves tvoříme pomocí slovesa **budu, budeš, bude, budeme, budete, budou + infinitiv: budu psát**, atd.

Budoucí čas perfektivních sloves nemá zvláštní tvary. Jeho tvary přítomné vyjadřují budoucnost i přítomnost (ale vždy už dokončenou): *Napišu (teď, zítra, za rok, za 50 let).*

V imperativu používáme perfektivní slovesa se záporem jen zcela mimořádně. Záporný imperativ má v těch případech význam varování: *Nezmrzač se! Nenamoč se! Nezabij se! Neskoč mi na nohu! Nepořež se! Nespál se! Nezmrzni! Neusni! Nespadni!*

7.4 Excerpt z učebnice (401 Czech Verbs – Vzor prezentace vidové dvojice)

<u>balit</u>	<u>zabalit</u>
wrap, pack (gift, suitcase, etc.)	wrap, pack (gift, suitcase, etc.)
pick up women, men	completed, takes place just once
in progress, incomplete, or regularly done	
(imperfective)	(perfective)

1a present tense

balím

balíš

balí

1b present tense

balíme

balíte

balí

2a future tense

budu balit budeme balit

budeš balit budete balit

bude balit budou balit

2b future tense

zabalím zabalíme

zabalíš zabalíte

zabalí zabalí

3a past tense

balil/la/lo jsem balili / ly jsme

balil / la/ lo jsi balili / ly jste

balil /la /lo balili / ly

formal

balil / la jste

3b past tense

zabalil/la/lo jsem zabalili/ly jsme

zabalil/la/lo jsi zabalili/ly jste

zabalili/la/lo zabalili/ly

4a conditional

balil / la / lo bych balili / ly bychom zabalil/la/lo bych zabalili/ly bychom

balil / la /lo bys balili / ly byste zabalil/la/lo bys zabalili/ly byste

balil / la / lo by balili / ly by zabalil /la/lo by zabalili /ly by

formal

formal

4b conditional

balil / la byste

zabalil/la byste

5a imperative

5b imperative

-	balme	-	zabalme
bal	balte	zabal	zabalte
-	-	-	-

Case:

The object (together with adjectives, numerals, et. belonging to the object) related to these verbs changes according to the rules for **accusative (4th) case**.

Před cestou si zabalil velkou tašku. Before (the) journey he packed (a) big bag.

Velká (adj) changes to *velkou* in accusative.

Taška (f) changes to *tašku* in accusative.

Related Verbs and Expressions:

Sbalit (+acc.) perf. – pack (suitcase, etc.), pick up women, men

Můžete mi to zabalit? Can you wrap this for me?